

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

IGOR NOVÁK

III. ročník – prezenční studium

Obor: Anglický jazyk a Společenské vědy se zaměřením na
vzdělávání

NATO A VARŠAVSKÁ SMLOUVA

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a zdroje, které jsem použil.

V Tasovicích dne 29. 6. 2011

podpis

Děkuji Mgr. Davidu Hamplovi, PhD., za odborné vedení bakalářské práce,
cenné rady a velmi vstřícný přístup.

Úvod	6
1 Historické okolnosti a vznik NATO	8
1.1 <i>Mezinárodně-politické situace po skončení druhé světové války</i>	8
1.1.1 Jaltská konference	9
1.1.2 Výsledky postupimské konference	12
1.1.3 Nový sovětský kurs	144
1.1.4 Americká pomoc Evropě	166
1.1.5 Západní Unie	18
2 Struktura NATO	23
2.1 <i>Diskuse o strategii Severoatlantické aliance</i>	23
2.2 <i>Strategické koncepce Severoatlantické aliance</i>	25
2.3 <i>Politika „New Look“</i>	28
2.4 <i>Období 1957-1962</i>	30
2.5 <i>Diskuse o změně strategie</i>	32
3 Varšavská smlouva	36
3.1 <i>Vznik Varšavské smlouvy</i>	36
3.2 <i>Organizační Struktura</i>	38
3.2.1 <i>Politická struktura</i>	40
3.2.2 <i>Vojenská struktura</i>	41
3.2.3 <i>Základní rozdíly ve struktuře Varšavské smlouvy a NATO</i>	43
3.3 <i>Vývoj strategie Varšavské smlouvy</i>	44
3.3.1 <i>Období 1945-1949</i>	48
3.3.2 <i>Období 1949-1957</i>	49
3.3.3 <i>Období 1957- konec. 60. let</i>	50
3.3.4 <i>Období přelomu 60. a 70. let</i>	51
4 Rozhodující události v historii NATO a Varšavské smlouvy	53
4.1 <i>Druhá Berlínská krize</i>	53
4.2 <i>Francouzský odchod z vojenské struktury NATO</i>	56
4.3 <i>Pražské jaro 1968</i>	59
4.3.1 <i>Reformy v SSSR</i>	59
4.3.2 <i>Demokratizační proces v ČSSR</i>	60
4.3.3 <i>Intervence</i>	63
4.4 <i>Smlouvy mezi USA a Ruskem týkající se snížení jaderného arzenálu</i>	67
4.5 <i>Plán tzv. „Hvězdných válek“</i>	69
5 Rozpad Varšavské smlouvy a jeho souvislosti	71
5.1 <i>Nová jednání o strategickém odzbrojování</i>	71
5.2 <i>Poslední zasedání Varšavské smlouvy</i>	72

6	NATO po roce 1990 a jeho transformace.....	74
6.1	<i>Zpráva z Turnberry.....</i>	74
6.2	<i>Sjednocení Německa.....</i>	75
6.3	<i>Nová strategická koncepce NATO.....</i>	77
6.4	<i>Další rozšiřování Severoatlantické aliance.....</i>	78
6.5	<i>Aktivity NATO v bývalé Jugoslávii.....</i>	80
6.6	<i>Mise ISAF.....</i>	81
6.7	<i>Občanská válka v Libyi.....</i>	82
7	Komparace Varšavské smlouvy a Severoatlantické aliance.....	84

Závěr

Prameny a literatura

Elektronické zdroje

Anotace

Úvod

Cílem bakalářské práce je charakteristika dvou vojensko-politických aliancí, Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy, jejich struktur, působení a jejich následná komparace. Obě tyto aliance jsou sledovány v historickém kontextu a těžiště jejich působení je možno spojovat s obdobím Studené války. Teprve v současné době je možno kritičtěji posuzovat toto období a to zejména díky procesu odtajňování některých dříve přísně tajných materiálů z historických archivů, které poskytují možnost hlouběji analyzovat působení těchto aliancí

Práce je členěna do sedmi kapitol.

V první kapitole budou nastíněny historické souvislosti, které vedly ke vzniku Severoatlantické aliance. Zaměříme se na poválečný vývoj vojensko-politických vztahů v poválečné Evropě a příčiny a důsledky změny americké a sovětské zahraniční politiky k této oblasti. Druhá kapitola bude věnována dokumentu Severoatlantické smlouvy, těžištěm kapitoly bude proces výstavby strategických koncepcí Severoatlantické aliance do druhé poloviny šedesátých let dvacátého století. Ve třetí kapitole bude charakterizována Varšavská smlouva. Budou uvedeny okolnosti jejího vzniku, popsána vojenská a politická struktura a nastíněn vývoj vojensko-strategického plánování Varšavské smlouvy. Ve čtvrté kapitole bude dán prostor některým klíčovými událostem v historii NATO a Varšavské smlouvy jako například druhé berlínské krizi, francouzskému odchodu z vojenských struktur NATO či událostem v Československu v roce 1968. Pátá kapitola nastíní historické souvislosti spojené s rozpadem Varšavské smlouvy. Šestá kapitola se bude týkat vývoje a působení Severoatlantické aliance po konci Studené války. Sedmá kapitola se věnuje komparaci Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy. V této kapitole budou ilustrovány klíčové rozdíly mezi těmito dvěma vojensko-politickými aliancemi.

Z českých autorů, kteří se věnují tématu Severoatlantické aliance, je třeba zmínit J. Fidlera s P. Marešem. Řadu informací jsem také čerpal od zahraničních autorů. Téma Varšavské smlouvy v českém prostředí nebylo

podrobněji samostatně zpracováno, a proto jsem některé informace čerpal z elektronických zdrojů. Téma Varšavské smlouvy je tak sledováno v určitém historickém kontextu. V českém prostoru se tématu úzce spojeným s působením Varšavské smlouvy věnuje ve svých dílech například J. Vykoukal a V. Rybecký.

1 Historické okolnosti a vznik NATO

V úvodní kapitole se budeme věnovat nástinu vojensko-politické situace po skončení druhé světové války v období od roku 1945 až 1949. Pozornost bude věnována historickým okolnostem, které zásadně ovlivnily vznik Severoatlantické aliance. Východiskem této kapitoly bude rozbor Jaltské konference, výsledky konference postupimské a také změna sovětského kurzu ve vztahu k ostatním státům vítězné koalice během druhé poloviny čtyřicátých let dvacátého století.

1.1 Mezinárodně-politické situace po skončení druhé světové války

Oficiální politika západních spojenců, Velké Británie a Spojených států již v období druhé světové války směřovala k vytvoření globálního systému mezinárodní spolupráce podporující mezinárodní mírové vztahy budované na principech rovnosti a suverenity členských států.¹ Dne 26. června 1945, krátce po pádu nacistického Německa a několik týdnů před kapitulací Japonska, podepsali zástupci padesáti zemí světa v San Francisku Chartu Spojených národů. Organizace spojených národů (OSN) byla po Společnosti národů (SN), která de facto zanikla vypuknutím druhé světové války, již druhým takovým pokusem. Nová organizace se chtěla vyvarovat chyb, kterých se SN dopustila, a vytvořit dokonalejší systém řešení konfliktů, který by byl postaven na principu zřeknutí se použití síly.²

¹ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 12.

² BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 664.

Negativní vývoj vztahů uvnitř vítězné koalice byl ovlivněn narůstajícími ideologicko-politickými rozpory, které vedly k rozpadu válečné koalice a posléze rozdělení světa na Západ a Východ. Musíme si také uvědomit existenci Organizace spojených národů (OSN), mezinárodní organizace založené v červnu 1945, která byla ovšem postavena na zcela jiných principech než Severoatlantická aliance. OSN byla podepsána v době, kdy se vztahy mezi SSSR a západními spojenci výrazně zhoršily, ovšem tato organizace by fakticky nemohla sovětské agresi na Západ zabránit. Západ se tedy rozhodl posílit meziatlantické vztahy a vytvořit mezinárodní vojenskou organizaci se silnou vazbou k OSN k zajištění stabilního prostředí v severoatlantické oblasti.

1.1.1 Jaltská konference

Dne 4. února 1945 začala v Jaltě za účasti amerického prezidenta F. D. Roosevelta, britského ministerského předsedy W. Churchilla a sovětského vůdce J. V. Stalina konference, jejímž úkolem bylo stvrdit dosavadní jednání mezi Spojenci, dohodnout společnou strategii závěrečných bojů v Evropě a připravit poválečné, demokratické uspořádání světa. F. D. Roosevelt a H. Hopkins, jeden z jeho nejbližších poradců, věděli, že k dosažení svých cílů budou muset učinit Sovětskému svazu některé ústupky. Touto politikou chtěli z imperialistického vůdce získat demokratického spojence.³

Sir W. Churchill J. V. Stalinovi příliš nedůvěřoval a vyjadřoval určité obavy s přílišnými ústupky vůči SSSR, které by mohly nevratně změnit politicko-ideologickou podobu poválečné Evropy. Motivy a podstatu dosavadní americké politiky ústupků vůči Sovětskému svazu výstižně demonstrují slova amerického prezidenta F. D. Roosevelta americkému velvyslanci v Moskvě W. Bullittovi: *"Cítím, že Stalin není ten druh člověka. Jediné co chce je zajistit bezpečnost své země a myslím si, že pokud mu*

³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 650.

dám vše, co jsem jen možné, a nebudu po něm žádat nic na oplátku,(...) nepokusí se anektovat žádné území a bude s námi spolupracovat a tvořit svět demokracie a míru."⁴ J. V. Stalin byl člověk, který věděl jak obchodovat a jak dosáhnout svých cílů. V této fázi vyjednávání a s ohledem na vzájemný respekt, který mezi sebou oba státníci chovali, Roosevelt neměl důvod, proč by neměl Stalinovi nedůvěřovat, že nedodrží ujednané podmínky. F. D. Roosevelt věděl, že konec války závisí na sovětském vítězství na východní frontě a oblasti obsazené a kontrolované Rudou armádou demonstrovaly, jakou pozemní silou SSSR disponoval. Atmosféra Jalty se nesla v duchu válečného spojení o nalezení konsensu o osudu Evropy, nikoli ideologického souboje kapitalismu se socialismem, což bylo charakteristickým rysem pozdějších vyostřených setkání v na Krymu.⁵

J. Fidler s P. Marešem zmiňují dva rozdílné pohledy na Rooseveltovu politiku vůči Stalinovi. Někteří jsou přesvědčeni, „že ve snaze vytvořit předpoklady k porozumění a spolupráci s východním spojencem došel Roosevelt tak daleko, jak jen to bylo možné. Mnozí však argumentují, že došel dál, než bylo vhodné“⁶.

Na Rooseveltovu obranu by však bylo vhodné poukázat na to, že i přes to, že válečné spojení netrvalo dlouho, jeho ochota jednat a přijmout určité ústupky vůči SSSR, mohla být faktorem, který Stalina odradil od mnohem radikálnější zahraniční politiky Sovětského svazu. Silné pozice, které Sovětský svaz získal postupem své armády ve východní Evropě, mu

⁴BULLIT, W. How we won the war and lost the peace. *LIFE*. říjen 1948, s. 94. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=1UEEAAAAMBAJ&pg=PA94&dq=I+just+have+a+hunch+that+Stalin+is+not+that+kind+of+a+man&cd=1#v=onepage&q=I%20just%20have%20a%20hunch%20that%20Stalin%20is%20not%20that%20kind%20of%20a%20man&f=false>, 11. 3. 2011.

⁵ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 142.

⁶ FIDLER J., MAREŠ P. *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 13.

umožnily ovlivňovat situace ve východoevropských státech ve svůj prospěch.⁷

Výsledky Jaltské konference lze shrnout do těchto šesti bodů:

1. *„Sovětský svaz souhlasil se svoláním zakládací konference OSN do San Franciska. Stalin si přitom vymohl, že jako jediný stát v této organizaci bude disponovat třemi hlasy (dodatečný hlas pro Ukrajinu a Bělorusko)*
2. *Dva nebo tři měsíce po německé kapitulaci Sovětský svaz vstoupí do války proti Japonsku. Za to dostane zpět území Kurilských ostrovů a Jižní část Sachalinu. Kromě toho získá také železniční a přístavní koncese v Mandžusku, zatímco čínská suverenita nad tímto územím zůstane zachována. Roosevelt by k tomu měl získat generalissima Čankajška.*
3. *Výchozí hranicí Polska bude Curzonova linie. Kompenzací bude Polsku na severu a na západě podstatný územní přírůstek, který bude dohodnut na mírovém jednání s novou polskou vládou. Ta bude vytvořena ze členů prokomunistického, tzv. Lublinského výboru a demokratických vůdců exilových Poláků; tato vláda pak vypíše nové volby*
4. *Tři světové velmoci vítají společnou vládu dohodnutou 1. listopadu 1944 mezi maršálem Josipem Brozem-Titem a předsedou jugoslávské exilové vlády Ivanem Šubašićem a zřízení regentské vlády v Jugoslávii.*
5. *Tři velmoci se zavazují pomoci dosud na ose Berlín – Řím závislým státům při řešení jejich vleklých politických a hospodářských problémů, zejména při vytváření budoucích systémů vlády, který bude představovat zastoupení všech demokratických částí obyvatelstva.*
6. *Stalin stáhl své dosavadní výhrady vůči účasti Francie na budoucí vojenské vládě v Německu. Francie dostane zónu vyčleněnou z území dosud určeného pro USA a Velkou Británii.“⁸*

⁷ REYNOLDS, P. *Yalta casts its shadow 60 years on*. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4241863.stm>, 11. 3. 2011.

⁸ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 650.

F. D. Roosevelt i W. Churchill byli s výsledky jednání spokojeni, stejně tak i J. V. Stalin. Ovšem jak z amerického Kongresu, tak z britské Dolní Sněmovny se ozývaly hlasy nesouhlasu s přílišnými ústupky, které byly ve prospěch SSSR učiněny.⁹ Pravdou je, že ústupky to byly nemalé, a i přesto, že ke konkrétnímu ideologicko-mocenskému dělení Evropy nedošlo až do jednání v Postupimi, byly to právě Jaltské dohody, které stanovily hranice mezi Západem a Východem.¹⁰

1.1.2 Výsledky postupimské konference

V dubnu 1945 zemřel prezident F. D. Roosevelt a jeho nástupcem v úřadu se stal viceprezident a senátor H. S. Truman. Nový americký prezident navázal na F. D. Rooseveltovu zahraničněpolitickou tradici, ovšem již během postupimských jednání v létě 1945 se ukázalo, že Roosevelt mohl Stalina podcenit jako komunistu. Rooseveltovi následovníci nechtěli být ke Stalinovi tak důvěřiví a nejistota na obou stranách začala narůstat.¹¹ „*Pohlížím s hlubokými obavami na ústup americké armády k linii vymežující na středním úseku vaše okupační pásmo, jehož vinou sovětská moc pronikne do srdce západní Evropy. Doufal jsem, že toto stažení (...) bude doprovázeno vyřešením řady významných záležitostí, jež by se staly základem světového míru.*“¹², napsal britský ministerský předseda W. Churchill v červnu 1945 americkému prezidentovi H. S. Trumannovi poté, co vrchní velitelé spojeneckých sil v Německu D. Eisenhower, maršál B. Montgomery, maršál G. Žukov a generál J. de Lattre de Tassigni podepsali 5. června 1945 protokol o rozdělení Německa do čtyř zón. Do čtyř sektorů byl

⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 650.

¹⁰ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 142.

¹¹ ROBERTS, G. *Stalinovy války: osvětové války ke studené válce (1939-1953)*. Praha: BB/art, 2008.

¹² BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 666.

také rozdělen Berlín. Těmito podpisy bylo rozhodnuto o stažení amerických a britských jednotek ze Durynska, Saska a Meklenburska.¹³

Výsledky postupimské konference byly obsaženy v závěrečném protokolu. Téměř polovina bodů se týkala německé otázky. Spojenecké mocnosti přijaly v rámci procesu přeměny okupovaného Německa politiku tří "D", tedy demilitarizace, denacifikace a demokratizace ve všech oblastech společenského života.¹⁴ Zhoršení vztahů mezi západními velmocemi a SSSR bylo zřejmé zejména během jednávání týkajících se německých reparací, kde nebylo možno dosáhnout shody. Neschopnost dosažení konsensu v této otázce tak vedla k rozhodnutí, které, jak píše J. Vykoukal bylo prvním krokem k rozdělení Německa. Bylo rozhodnuto, že každá mocnost bude reparace čerpat z vlastní okupační zóny.¹⁵ V Postupimi byla stanovena západní polská hranice na linii řek Odra-zhořelecká Nisa, což byl požadavek SSSR.¹⁶ „*Jako ústupek stáhl J. V. Stalin sovětský požadavek na zavedení mezinárodní kontroly v Porúří a žádost o volný přístup k Středozevnímu moři černomořskými úžinami. Ostře však odmítl britskou a americkou kritiku, že v záležitostech Polska, Maďarska a Bulharska Sovětský svaz nedodrží jaltskou Deklaraci o svobodné Evropě, a dal najevo, že nehodlá tolerovat zasahování USA a Velké Británie do oblastí, jež považoval za sovětskou sféru vlivu.*“¹⁷

J. V. Stalin musel být s výsledky Postupimské konference spokojen. Ovšem strach z toho, že Velká Británie a USA se budou i nadále snažit ohrožit vliv SSSR na území získaného během druhé světové války a na

¹³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 664.

¹⁴ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 142.

¹⁵ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 67.

¹⁶ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 143.

¹⁷ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 680.

druhé straně nepředvídatelný J. V. Stalin z pohledu Západu zapříčinilo konečné rozbití válečné koalice a vedlo k vypuknutí Studené války.

1.1.3 Nový sovětský kurs

Sovětský svaz se na mezinárodním poli jevil jako velice problematický spojenec, který záměrně využíval své mezinárodní pozice k průtahům či zbrzdění mezinárodní spolupráce. Stálé se prohlubující rozpory a rostoucí skepse byly zjevné po bezvýsledném ukončení londýnských jednání ministrů zahraniční 11. září 1945, kde se měly dojednat některé sporné otázky, které zůstaly v Postupimi otevřeny.¹⁸ Rozpory mezi oběma stranami však byly natolik velké, že nebylo možné dosáhnout jakékoliv dohody. Provokativní otázka amerického ministra zahraničí J. Byrnese: *“Co vlastně chápe pan Molotov pod pojmem demokracie?”*,¹⁹ dokonale demonstuje napjatou atmosféru tehdejších jednání. SSSR nejenže stále posiloval svoji pozici ve východní Evropě, ale na přelomu roku 1945 a 1946 se pokusil o anexi Iránu i získání strategických černomořských úžin.²⁰

Dalším zhoršením vztahů mezi Západem a Východem znamenal i Stalinův únorový předvolební projev v roce 1946, ve kterém nejenže nepodpořil poválečnou spolupráci mezi vítěznými mocnostmi, ale hovořil o možnosti vypuknutí dalšího válečného konfliktu.²¹ Dále v projevu oznámil záměr realizovat nový pětiletý plán obnovy Sovětského svazu na léta 1946-1950.²² Během tohoto pětiletého období, bude dle projevu J. V. Stalina dosaženo předválečné průmyslové výroby, SSSR předstihne rozvinuté

¹⁸ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 671.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ FIDLER J., MAREŠ P. *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 19.

²¹ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 68.

²² J. *Stalin's speech to voters in February 1946*. Dostupné z: <http://www.marx2mao.com/Stalin/SS46.html>, 15. 3. 2011.

kapitalistické státy a posílí Rudou armádu.²³ Stalinovu předvolebnímu projevu byla na Západě věnována mimořádná pozornost a znamenal změnu zahraniční politiky USA vůči Sovětskému svazu. Političtí analytici i telegramu amerického velvyslance v Moskvě G. F. Kennana varoval před sovětskou agresivní zahraniční politikou, která bude nadále posilovat svůj vliv ve východní Evropě, aby tak zabránila proniknutí kapitalismu až k sovětským hranicím.²⁴

V březnu 1946 W. Churchill ve svém slavném fultonském projevu poprvé veřejně použil termín železná opona. Železná opona, která předěluje Evropu „od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu“²⁵ a na jejíž druhé straně jsou země, jimž Moskva vnucuje svůj model řízení společnosti. Prioritním zájmem západoevropských států by dle W. Churchilla mělo být vytvoření bratrskou alianci mezi USA a Velkou Británií, posílení Organizace spojených národů a prohloubení západní spolupráce pro zachování míru.²⁶ Stalinova reakce na projev označila W. Churchilla za válečného buřiče a negativní ohlasy na Churchillův projev se ozývaly i na Západě. Ve skutečnosti W. Churchill jen předjímal geopolitické rozdělení Evropy a světa, ke kterému došlo v následujících letech.²⁷ Potřebu vytvoření Spojených států evropských, „nebo něčeho podobného, bez ohledu na to jak se to bude jmenovat“²⁸ pro zajištění míru zdůraznil W. Churchill v rozhlasovém vystoupení z Curychu do celého světa v září 1946. „*Máme-li vytvořit Spojené státy evropské (...), musíme začít ihned.*“²⁹ Tyto Churchillovy výzvy

²³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 679.

²⁴ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 68.

²⁵ CHURCHILL, W. *Fultonský projev*. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/fulton_1946.htm>, 22. 3. 2011.

²⁶ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 680.

²⁷ FIDLER J., MAREŠ P. *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 20.

²⁸ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 686.

pochopitelně vztahy se Sovětským svazem ještě vyostřovaly a vedly, dle A. Orta, ke konečnému rozdělení Německa i celé Evropy.³⁰

1.1.4 Americká pomoc Evropě

Dne 12. března 1947 vstoupila americká politika zadržování komunismu do nové fáze. Americký prezident H. S. Truman ve svém projevu před Kongresem (12. Březen 1947) hovořil o podpoře svobodných zemím³¹ a ochraně jejich národní integrity a před hrozbou totalitního převratu.³² Podle Trumana musí být „základem politiky USA podpora svobodných národů, jež se brání útoku ozbrojených menšin či tlakům ze zahraničí. Svět není statický a status quo není nedotknutelné.“³³ Za mimořádně důležité považoval prezident H. S. Truman pomoc občanskou válkou zmítanému Řecku a sovětskému tlaku čelícímu Turecku.³⁴

O tři měsíce po projevu známém jako *Trumanova doktrína* vystoupil americký ministr zahraničních G. C. Marshall s projevem, ve kterém hovořil o rozsáhlém programu hospodářské pomoci, zaměřeném na obnovu evropského hospodářství.³⁵ Generál G. C. Marshall ve svém projevu podtrhl, že americký program hospodářské pomoci není namířen proti světovému komunismu a pozvání účastnit se tohoto programu dostaly SSSR i východoevropské státy. „Naše *politika není namířena proti konkrétní zemi či*

²⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 686.

³⁰ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 158.

³¹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 694.

³² VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 70.

³³ *Truman's Doctrine*. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp>, 12. 3. 2011.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>>, 12. 3. 2011.

*ideologii, nýbrž proti hladu, bídě, beznaději a chaosu.*³⁶, přednesl G. C. Marshall ve svém červnovém (5. červen 1947) projevu.³⁷ Účast na Marshallově plánu nakonec odřekl jak Sovětský svaz, tak státy v jeho sféře vlivu; Polsko, Finsko, Československo, Maďarsko, Bulharsko, Albánie, Jugoslávie a Rumunsko. Tím byla hranice sovětského bloku narýsována.³⁸

Zástupci Belgie, Francie, Lucemburska, Nizozemí a Velká Británie se setkali 4. března 1948 v Bruselu, aby projednali podmínky smlouvy o vzájemné pomoci. Ještě ten stejný den poslal francouzský ministr zahraničních věcí M. G. Bidault zprávu americkému ministru zahraničních věcí G. C. Marshallovi: „*Nastal okamžik*“, napsal, „*co nejdříve posílit spolupráci a to jak na politické tak vojenské úrovni. Spolupráci starého a Nového světa*“.³⁹ M. Bidault dále prohlásil, že Francie a Velké Británie jsou odhodlány ke všemu, co bude v jejich silách, aby uchránili a zachovali demokracii v Evropě. Vyjádřil neskonale vděčnost za hospodářskou pomoc poskytnutou Spojenými státy, ale stejně jako britský ministr zahraničí E. Bevin věděl, že odhodlání evropských zemí bránit se sovětské agresi by byla možná pouze a jedině s americkou pomocí. Ve své odpovědi na korespondenci M. Bidaulta generál G. C. Marshall zdůraznil, že i když vláda Spojených států plně sdílí francouzské zájmy, země západní Evropy musí samy učinit první kroky, a dokázat, co by pro zajištění své bezpečnosti byly ochotny udělat.⁴⁰

³⁶ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 696.

³⁷ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 154.

³⁸ FIDLER, J., MAREŠ P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 24.

³⁹ ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>, 12. 3. 2011.

⁴⁰ Tamtéž.

1.1.5 Západní Unie

V únoru 1948 upozornil E. Bevin Washington na sovětské naléhání na Norskou vládu na podepsání smlouvy o vzájemné spolupráci.⁴¹ K podpisu smlouvy mezi Moskvou a norskou vládou nakonec nedošlo, ovšem Finsko takovou smlouvu se Sovětským svazem uzavřelo na jaře 1948.⁴² Politická situace v Evropě se z pohledu západních demokracií nevyvíjela dobře (únorový komunistický převrat v Československu v roce 1948, nadcházející dubnové volby v Itálii). V této dramatické situaci E. Bevin žádal neprodlené zahájení jednání o posílení bezpečnosti v Severoatlantické oblasti.⁴³

17. března 1948 se v Bruselu setkali zástupci BENELUXu, Francie a Velké Británie, aby podepsali Smlouvu o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně. Podepsání smlouvy mezi pěti západoevropskými státy (Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Francie a Velká Británie), tak dalo vzniknout Západní unii (též známé jako Bruselský pakt). Organizaci, která v této době byla z hlediska mezinárodní politiky vnímána již spíše jako nedostačující a dle USA neodpovídající potřebám současné mezinárodní situace.⁴⁴

J. Fidler a P. Marešem poznamenávají, že „*vytvořením Západní unie se prokázala politická vůle ke spolupráci v oblasti obrany i schopnost ji efektivně v politické rovině realizovat.*“⁴⁵ Na druhé straně zde byla skutečnost, že válkou vyčerpané západoevropské mocnosti neměly prostředky, na to, aby mohly efektivně působit a ovlivňovat prostředí mezinárodní politiky. Jako příklad může být uvedena smlouva mezi Velkou

⁴¹ FIDLER Jiří, Mareš Petr: *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 32.

⁴² BBC. *Timeline: Finland*. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1032683.stm, 12. 3. 2011.

⁴³ FIDLER J., Mareš P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 31

⁴⁴ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 158.

⁴⁵ FIDLER Jiří, Mareš Petr: *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 33.

Británií a Francií z března 1947, která počítala s pomocí Řecku a Turecku. Nakonec však tato pomoc, na kterou Velká Británie neměla prostředky, přešla na USA a Marshallův plán.⁴⁶ A. Ort píše, že „*kroky evropských států, které se pokoušejí řešit problémy světové politiky samostatně, bez přímé účasti USA, se dají spočítat na prstech jedné ruky.*“⁴⁷ Z tohoto pohledu, uvádějí J. Fidler a P. Mareš, že „*bylo jasné, že stejně jako v případě jednání o evropské spolupráci praktická realizace záměrů Západní unie jako důvěryhodné obranné aliance bude závislá na spolupráci se Spojenými státy.*“⁴⁸ Z toho vyplývá jak důležitá americká pomoc a posílení transatlantických vazeb na ekonomické, politické a především vojensko-bezpečnostní úrovni pro Evropu byla.

Ve stejný den, kdy Bruselskou smlouvu podepisovalo pět zakládajících států Západní unie (17. Březen 1948), řekl prezident H. Truman před americkým Kongresem: „*Jsem přesvědčen, že odhodlání svobodných zemí Evropy bránit se bude vyváženo stejným odhodláním z naší strany, jim v tomto úsilí pomoci.*“⁴⁹ Vydat se tímto směrem znamenalo pro Trumanovu administrativu nejen překročit staleté tradice americké zahraniční politiky izolacionismu, ale také získat klíčovou podporu amerického Kongresu. Do této doby americká vláda nesměla v době míru vstupovat do vojenských aliancí.⁵⁰ Ovšem situace byla v tomto ohledu poměrně složitá, nejen kvůli republikánské převaze v americkém Kongresu, ale i kvůli nadcházejícím volbám do úřadu prezidenta Spojených států.⁵¹

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ NETOLICKÝ, P. *Vývoj společné zahraniční a bezpečnostní politiky - I. část [online]*. E-polis.cz, 10. květen 2005. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/evropska-unie/92-vyvoj-spolecne-zahranicni-a-bezpecnostni-politiky-i-cast.html>>, 22. 6. 2011.

⁴⁸ FIDLER J., MAREŠ P. *Dějiny NATO*, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 33.

⁴⁹ ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>>, 12. 3. 2011.

⁵⁰ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 158.

⁵¹ FIDLER J., Mareš P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 34.

Klíčovými osobami v této komplikované situaci se stali podtajemník R. M. Lovett, republikánský senátor A. H. Vandenberg a demokratický senátor T. Connally, kteří 11. dubna 1948 začali jednat o bezpečnostních problémech v Severoatlantické oblasti a vytvoření jednoho společného obranného systému nahrazující Bruselskou smlouvu.⁵² Koncem dubna 1948 začal senátor a hlavní republikánský mluvčí v otázkách zahraniční politiky A. H. Vandenberg ve spolupráci s ministerstvem zahraničí připravovat návrh rezoluce, která „americkému prezidentovi doporučovala, aby Spojené státy podpořily rozvoj regionálních a dalších kolektivních uskupení pro kolektivní a regionální sebeobranu v souladu s cíly, principy a ustanoveními Charty OSN.“⁵³ Rezoluce 239 - známá jako Vandenbergova rezoluce⁵⁴ – byla 11. června 1948 předložena Senátu Spojených států amerických a následně v poměru hlasů 64 : 4 i schválena. Schválení Vandenbergovy rezoluce se tak stalo klíčovou událostí ve vývoji americké zahraniční a obranné politiky v době míru.⁵⁵

Dne 6. července 1948, začala ve Washingtonu předběžná jednání mezi americkým ministerstvem zahraničí, velvyslanci Kanady a států Západní unie, které mělo vést ke vzniku nové organizace. Taková organizace spojující obě strany Atlantiku měla mít úzkou vazbu na Chartu OSN. Během poměrně zdoluhavých a složitých Washingtonských jednání začalo být zřejmé, že původní myšlenka založená na pouhém rozšíření Západní unie o Spojené státy a Kanadu, bude nahrazena organizací, jejíž geografické vymezení by mělo být mnohem širší, než jaké byly původní představy států

⁵² ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>>, 12. 3. 2011.

⁵³ FIDLER J., Mareš P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 35.

⁵⁴ *A Decade of American Foreign Policy 1941-1949 Vandenberg Resolution*. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad040.asp>, 12. 3. 2011.

⁵⁵ PATERSON, T. *Presidential Foreign Policy, Public Opinion, and Congress: The Truman Years*. Dostupné z: <onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7709.1979.tb00298.x/pdf> 22. 3. 2011.

Západní unie.⁵⁶ Jednání byla završena 9. září 1948. Výsledkem byla závěrečná zpráva, nastiňující charakter budoucí smlouvy, na jejímž základě vznikne organizace, která bude více než pouhou militaristickou institucí a jejímž primárním cílem bude podpora stability, míru, bezpečnosti a blahobytu národů v severoatlantické oblasti stejně jako podpora míru a bezpečnosti. Organizace, postavená na vzájemné pomoci a odhodlání svých členů bránit se případné agresi.⁵⁷

Poměrně klíčovou událostí na pozadí jednání o obranné spolupráci západních států se stalo sovětské zahájení téměř jeden rok trvající blokády Berlína (první berlínská krize) 24. června 1948. 18. Června 1948 byla přijata měnová reforma v západních okupačních sektorech, což bylo, jak uvádí A. Ort, rozhodujícím krokem k rozdělení Německa. Západ na sovětskou blokádu hranic odpověděl vytvořením leteckého mostu mezi Západním Berlínem a západními okupačními pásy.⁵⁸

Dne 13. října 1948, kanadská vláda oznámila ochotu připojit se k organizaci takového charakteru a koncem října byla jednání oficiálně ukončena "*úplnou shodou o principech severoatlantické obrany*".⁵⁹ Dalším krokem, který bylo nyní potřeba udělat, byla samotná tvorba Severoatlantické smlouvy. Jednání za tímto účelem byla zahájena ve Washingtonu dne 10. prosince 1948, mezi zástupci sedmi mocností. Po čtrnácti dnech byl návrh znění textu smlouvy dokončen.⁶⁰

Vrchol přišel 4. dubna 1949. K tomuto datu byla Severoatlantická smlouva podepsaná „*ve Washingtonu ministry zahraničních věcí Belgie (M. Paul-Henri Spaak), Kanady (L. B. Pearson), Dánska (G. Rasmussen),*

⁵⁶ FIDLER Jiří, Mareš Petr: Dějiny NATO, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 35.

⁵⁷ ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>>, 12. 3. 2011.

⁵⁸ ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, s. 159.

⁵⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. Vy d., Praha: Fortuna Print, s. 722

⁶⁰ FIDLER Jiří, Mareš Petr: Dějiny NATO, Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 38.

Francie (M. R. Schuman), Islandu (B. Benediktsson), Itálie (S. Carlo), Norska (M. H. Lange), Lucemburska (M. J. Bech), Nizozemí (D. U. Stikker), Portugalska (J. Caerio da Matta), Spojeného království Velké Británie a Severního Irska (E. Bevin) a Spojenými státy (D. Acheson).“⁶¹

Vznik Severoatlantické aliance byl významným krokem západních mocností, k ochraně míru a prosperity členských států. Největší demokratické státy světa tak úzkým propojením svých ekonomických a vojenských prostředků vytvořily efektivní prostředek obrany západních demokratických hodnot.

⁶¹ ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>, 12. 3. 2011.

2 Struktura NATO

V této kapitole se budeme věnovat Severoatlantické smlouvě, tedy výchozímu právnímu základu Severoatlantické aliance. Budou zde popsány klíčové události z hlediska vývoje vojensko-strategických koncepcí Severoatlantické aliance. Zohledněna bude politika nového pohledu (New Look) a poté období první poloviny šedesátých let dvacátého století.

2.1 Diskuse o strategii Severoatlantické aliance

Podpis Severoatlantické smlouvy 4. dubna 1949 byl prvním krokem ve vývoji komplexní strategie nové aliance. Článek 3 smlouvy zavazoval signatáře *"... vzájemnou výpomocí udržovat a rozvíjet svoji individuální i kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku."*, článek 5 obsahoval, že *"Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem ..."*. Článkem 9 poté začal proces utváření organizační struktury Aliance zřízením *Severoatlantické rady* jejímž cílem bude *"zřídit takové pomocné orgány, jaké mohou být nezbytná; zejména ihned zřídí Výbor pro obranu, který bude doporučovat opatření pro provádění Články 3 a 5"*.⁶²

Jakmile byl proces ratifikace Severoatlantické smlouvy v srpnu 1949 dokončen, začala Severoatlantická rada (v té době složená pouze z ministrů zahraničních věcí členských států) vytvářet orgány a budovat tak strukturu Aliance. V září 1949 na svém prvním zasedání vytvořila Severoatlantická rada *Výbor pro obranu*, jehož členové byli ministři obrany jednotlivých členských států. Tento výbor byl pověřen vypracováním jednotného obranného plánu pro oblast severního Atlantiku. Severoatlantická rada dále zřídila *Vojenský výbor*, *Výboru pro obranu* podřízený orgán, složený z

⁶²*Severoatlantická smlouva*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/nato/dokumenty/dulezite-dokumenty-2411/>>, 12. 3. 2011.

náčelníků generálních štábů členských armád a spolu s ním také jeho výkonný orgán zastoupen náčelníky generálních štábů Francie, Spojených Států a Velké Británie; tzv. *stálou skupinu* (Standing Group, SG). Stálé pracovní skupiny byly vytvořeny v rámci každého výboru uvnitř organizační struktury NATO.⁶³ Jelikož Severoatlantická aliance zatím neměla integrované vojenské velení, bylo vytvořeno pět regionálních plánovacích skupin (*severoatlantická, kanadsko-americká, západoevropská, severoevropská, jihoevropská a pro západní středomoří*) se správou nad určitou geografickou oblastí.⁶⁴

Druhé zasedání Severoatlantické rady v listopadu 1949 ve Washingtonu prohloubilo organizační strukturu NATO vytvořením *Finančního a hospodářského výboru obrany, Výboru pro vojenský průmysl* a v rámci každého z těchto výboru vznikla *stálá pracovní skupina*.⁶⁵ Londýnské zasedání Severoatlantické rady 16. května 1950 přineslo další strukturální změny. Byl vytvořen *Stálý výbor zástupců*, který řídil činnost aliance mezi zasedáními Severoatlantické rady. Došlo ke zrušení Výboru pro obranu a jeho místo zaujal jemu dříve podřízený Vojenský výbor. Dále došlo k přejmenování Finančního a hospodářského výboru na *Hospodářskou a finanční správu*.⁶⁶

Nově vytvořené orgány Severoatlantické aliance okamžitě započaly diskusi o vývoji společné strategie. Konvenční ozbrojené síly na východní straně železné opony byly dle západních analytiků v početní převaze a na evropském kontinentu tak neexistovala reálná síla, která by jí v případě invaze do západní Evropy dokázala zastavit.⁶⁷ Jedním z klíčových momentů

⁶³ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 49.

⁶⁴ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁶⁵ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 50.

⁶⁶ *Historie Severoatlantické aliance*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_historie.asp?y=na_summit/historienato.htm>, 15. 3. 2011

⁶⁷ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 44.

by tak byla možnost použití americké jaderné bomby pro obranu severoatlantické oblasti. Po té, co SSSR v létě 1949 uskutečnil první pokusný jaderný výbuch, kterým Západ ztratil americkou jadernou monopolní výhodu, bylo nezbytné změnit dosud nepříznivý a hrozivě vyhlížející stav vojenských sil na kontinentu.⁶⁸

Změnu ve stavu vojenského potenciálu mohla přinést pouze rychlé americká pomoc a militarizace ekonomiky evropských zemí. Evropští spojenci ovšem neměli v úmyslu zdevastovat svoji ekonomiku tak intenzivním rozvojem zbrojního průmyslu. Bylo jasné, že USA budou muset v této fázi poskytnout Evropě další finanční pomoc, která bude pro zachování míru zcela nezbytná.⁶⁹ Dne 6. října 1949 byl přijat *Zákon o vzájemné pomoci v oblasti obrany* (Mutual Defence Assistance Act - MDAA), na jehož základě Spojené státy poskytly západoevropským spojencům finanční pomoc ve výši 1,314 miliardy dolarů.⁷⁰

2.2 Strategické koncepce Severoatlantické aliance

S ratifikací Severoatlantické smlouvy byl také zahájen proces oficiálních jednání o podobě vojenské alianční strategie. První strategickým dokumentem NATO byl znám jako *Strategický dokument obrany severoatlantické oblasti*.⁷¹ Tento strategický koncept byl 19. října 1949 předložen Vojenskému výboru jako dokument MC 3, jehož cílem bylo „zajistit adekvátní vojenskou sílu podpořenou ekonomickou pomocí, prostředky a

⁶⁸ VACEK, M. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004, s 39.

⁶⁹ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷⁰ *Historie Severoatlantické aliance*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_historie.asp?y=na_summit/historienato.htm>, 15. 3. 2011.

⁷¹ *MC 3/1*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491119a.pdf>>, 15. 3. 2011.

*společným lidským úsilím.*⁷² Klíčovým momentem však bylo, aby každý národ rozvíjel svou vojenskou sílu v maximální možné míře tak, aby byl v souladu se strategickými plány schopen zajistit svoji vlastní bezpečnost a podílet se i na kolektivní obraně. Přes to, že prvotní návrhy strategických koncepcí NATO vždy zmiňovaly použití atomové bomby, koncepce MC 3 (sekce IV) obsahovala přímo požadavek „*zajištění schopnosti účinného strategického leteckého útoku včetně okamžitého zásahu atomovou zbraní*“⁷³ k obraně Severoatlantické oblasti. To byla primární povinnost Spojených států.⁷⁴

V červenci 1949 představil generál O. N. Bradley, předseda Spojeného výboru náčelníků štábů USA, ve svém projevu před zahraničním výborem amerického Kongresu, tři základní strategické zásady NATO. „*První zásadou bylo zajištění hlavního strategického palebného útoku Spojenými státy, které také zabezpečí většinu operací na moři (zásada číslo dva) a posledním bodem bylo, že hlavní jádro pozemního útoku bude tvořeno evropskými aliančními státy.*“⁷⁵

Dne 29. listopadu předal Vojenský výbor strategickou koncepci, jako dokument DC 6 Výboru pro obranu. Na jeho zasedání 1. prosince 1949 vyjádřil dánský ministr obrany znepokojení nad přílišnou explicitou této formulace o použití jaderných zbraní. Vojenský výbor nakonec schválil kompromisní znění amerického ministra zahraničí L. Johnsona.⁷⁶ Nové znění požadovalo „*zajištění schopnosti okamžitého strategického leteckého útoku*“

⁷² PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷³ MC 3/1. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491119a.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷⁴ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷⁵ GATALÍK, V., KRÁSNÝ A., ZETOCHA K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷⁶ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

všemi dostupnými prostředky a všemi dostupnými typy zbraní, bez výjimky.⁷⁷ Nová formulace o strategickém bombardování byla jedinou změnou provedenou v dokumentu DC 6, který 6. ledna 1950 schválila ve Washingtonu Severoatlantická rada. Tato nová strategická koncepce byla později známá jako „štít a meč“.⁷⁸ Štítem byla rozmístěná pozemní vojska NATO a za meč bylo považováno strategické letectvo Spojených států vyzbrojené jadernými zbraněmi.⁷⁹

V červnu 1950, když jednotky KLRD podporované Čínou a Sovětským svazem překročily 38. rovnoběžku⁸⁰, vypukl konflikt, kterého se brzy pod zástavou OSN účastnily Spojené státy i další členové NATO, a který v západní, ideologickou linií rozdělené Evropě, vyvolal oprávněné obavy z toho, že by mohla být dalším cílem sovětské agrese. S vypuknutím korejské války v roce 1950, která demonstrovala expanzivní politiku socialistických států, vzrostla i nejistota v západních demokratických státech. Pod hrozbou komunistické agrese byl západ donucen jednat a přijmout zásadní opatření.⁸¹ Na newyorském zasedání Severoatlantické rady v roce 1952 se zásadním způsobem změnila organizační struktura Aliance. Bylo přijato rozhodnutí o výstavbě spojených vojenských síl pod jednotným velením k obraně severoatlantické oblasti a byla přijata strategická zásada tzv. předsunuté obrany, jejímž základním principem bylo, že v případě nepřátelské agrese se jí alianční státy pokusí odrazit již na německém území.⁸²

19. prosince 1950 pak Severoatlantická rada nominovala generála D. Eisenhowera do funkce *Hlavního velitele spojeneckých vojsk v Evropě*, aby o

⁷⁷DC 6/1. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁷⁸ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 63.

⁷⁹ VACEK, M. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004, s. 39.

⁸⁰ Birman, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 739.

⁸¹FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 65.

⁸² Tamtéž, s. 66.

několik měsíců později, v dubnu 1951, zahájil činnost *Hlavního velitelství spojeneckých vojsk v Evropě*, které nahradilo tři evropské regionální plánovací skupiny.⁸³ V polovině února 1952 se členská základna NATO rozšířila o dva nové členy - Řecko a Turecko, posunutím hranic na východ tak došlo k upevnění strategické koncepce a posílení štítu.⁸⁴ Krátce na to, na zasedání Severoatlantické rady v *Lisabonu* (1952) rada vytvořila funkci *Generálního tajemníka* (Secretary General).⁸⁵

Stejně tak jako aliance procházela strukturálními změnami, i strategické dokumenty si s příchodem nových členů žádaly potřebné korekce. V prosinci 1952 schválil Vojenský výbor NATO strategickou koncepci označenou jako *MC 14/1*, jejímž úkolem bylo zajistit bezpečnost severoatlantické oblasti a odradit Sovětský svaz a jeho satelity od případného útoku proti západním demokraciím.⁸⁶ NATO by v takovém případě opovědělo odvetnou akci vedenou na moři, ve vzduchu i na zemi a to za použití „*všech typů zbraní bez výjimky*“⁸⁷

2.3 Politika „New Look“

V roce 1953 Spojené státy v čele s prezidentem D. Eisenhowerem přicházejí s politikou tzv. nového pohledu (New Look), a opět tak došlo ke změně podoby vojenského-strategických plánů Severoatlantické aliance.⁸⁸ Nová americká bezpečnostní politika reagovala na rostoucí sovětskou hrozbu jaderného útoku na USA a tak zdůrazňovala úlohu zbraní

⁸³ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 53.

⁸⁴ Dostupné z: <<http://eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf>>, s. 4y, 15. 3. 2011.

⁸⁵ Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_historie.asp?y=na_summit/historienato.htm>, 15. 3. 2011.

⁸⁶ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 67.

⁸⁷ *MC 14/1*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf>>, s. 14, 15. 3. 2011.

⁸⁸ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 68.

hromadného ničení.⁸⁹ Zásady politiky New Look byly obsaženy v dokumentu NSC 162/2 z 30. října 1953, ve kterém stálo, že v případě války budou jaderné zbraně mít stejnou váhu jako kterékoliv jiné zbraně. Dokument také zdůraznil význam jaderné zbraně k obraně Evropy, která by byla hlavním odstrašujícím prostředkem proti agresi vůči západní Evropě.⁹⁰ Spojené státy a řada evropských spojenců vyjadřovaly požadavek na kompletní integraci jaderné zbraně do strategických plánů Aliance. V dubnu 1954 se americký ministr zahraničí J. F. Dulles obrátil na Severoatlantickou radu s požadavkem postavit nukleární zbraně na úroveň těch konvenčních k získání strategické převahy. Důvodem takového rozhodnutí byla početní převaha konvenčních sil východního bloku.⁹¹

Na podzim 1954 schválil Vojenský výbor novou strategickou koncepci MC 48, která na rozdíl od předchozích strategických dokumentů, ve kterých byly reference k jaderným zbraním zabaleny do fráze *“všechny typy zbraní bez výjimky”*⁹², formulovala otázku nukleárních zbraní zcela explicitně. Dokument uvádí, že *“použití jaderných zbraní dramaticky změní podmínky moderní války”*, ve které *„převaha jaderného arsenálu a schopnost dopravit bombu k cíli bude rozhodujícím faktorem“*.⁹³ MC 48 nijak neomezoval Severoatlantickou alianci v užití jaderné zbraně jako prostředku odvetného aktu proti útoku. Naopak autorizoval použití této síly jako prvotní odpovědi na projev sovětské agrese a v případě, že se Moskva pokusí využít své pozemní a vzdušné převahy k vpádu do Evropy, NATO nebude schopno zabránit obsazení evropského prostoru bez okamžitého použití zbraní

⁸⁹PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁹⁰NSC 162/2. Dostupné z: <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁹¹FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 68.

⁹²MC 14/1. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf>>, 14, 15. 3. 2011.

⁹³MC 48. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a541122a.pdf>>, s. 4, 15. 3. 2011.

hromadného ničení.⁹⁴ I když pojem *masivní odvěta* bývá spojován až s pozdějším dokumentem MC 14/2, již MC 48 vyzývá k masivnímu použití jaderného arsenálu k obraně Evropy.⁹⁵

2.4 Období 1957-1962

V polovině padesátých let, kdy byly nukleární zbraně NATO připraveny bránit Evropu před sovětskou intervencí, neměl Sovětský svaz prostředky k dopravení nukleárních zbraní přes Atlantik a ohrožení tak území Spojených států. Nicméně, pocit bezpečí se začal vytrácet s nasazením sovětských strategických dálkových bombardérů a zcela zmizel v říjnu 1957 po vyslání první umělé družice Sputnik 1 na oběžnou dráhu Země.⁹⁶ Jestliže raketa mohla vynést do vesmíru satelit, mohla by i dopravit jadernou hlavici na americké území. Růst sovětské jaderné hrozby vyvolal strach mezi evropskými spojenci, že Spojené státy nebudou ochotny použít jaderné zbraně k obraně Evropy za všech okolností, protože dle slov francouzského prezidenta Ch. de Gaulla, „žádný americký prezident nevymění Chicago za Lyon.“⁹⁷ Obavy o efektivitě severoatlantické nukleární strategie začaly růst s propuknutím druhé berlínské krize (1958-1962), která vyvolala otázku, jak by měl Západ reagovat. Vyvolání nukleární války se nejevila jako patřičná reakce na sovětskou blokádu přístupových komunikací do Západního Berlína. V roce 1961, kdy J. F. Kennedy nastoupil do amerického prezidentského úřadu, vyjádřil obavy o to, že propuknutí války by mohlo být zapříčiněno nešťastnou náhodou, na základě chybného úsudku. Pověřil tak

⁹⁴ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 68.

⁹⁵ MC 48. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a541122a.pdf>>, 15. 3. 2011.

⁹⁶ VACEK, M. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004, s 40.

⁹⁷ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.*

svůj kabinet přehodnocením americké bezpečnostní politiky⁹⁸ a v dubnu 1961 Národní bezpečnostní rada USA přišla se směrnicí NSAM 40.⁹⁹ Spojené státy chtěly být opatrnější v otázce požití jaderných zbraní, a zaměřit se na širší, aktivnější zapojení konvenčních sil a tím tak případně předejít nukleární katastrofě. Dle NSAM 40 by se Spojené státy měly pokusit prosadit tuto novou politiku v rámci NATO.¹⁰⁰

Strategická koncepce tzv. pružné reakce by byla reakcí odpovídající akci. Stavbou berlínské zdi v srpnu 1961 se napětí ještě prohloubilo a z obavy, že dosavadní strategické plány by nemusely skýtat dostatečně efektivní řešení při další eskalaci krize, NATO do ledna 1962 vypracovalo a mělo k dispozici základní podobu plánů pro vyřešení mimořádné situace v Berlíně. Jednalo se o tzv. Berlin Contingency Plans (BERCONs).¹⁰¹ Tyto plány se členily do tří základních kategorií. První plán tzv. „*BERCON ALFA zahrnoval vzdušné operace, BERCON BETA počítal s použitím až pěti jaderných zbraní o nižší ničivé síle proti vybraným cílům jako demonstraci odhodlání Západu bránit se a závěrečnou fází tzv. BERCON CHARLIE by celá operace byla ukončena útokem pozemního vojsk o síle až čtyř divizí.*“¹⁰² Poté, co napětí kolem berlínské krize začalo postupně slábnout, se v říjnu 1962, po umístění sovětských balistických střel středního doletu na Kubě, objevila na poli mezinárodní politiky nová krize.¹⁰³ O dva měsíce později

⁹⁸ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 117.

⁹⁹ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ GEARSON, J., SCHALKE, K. *The Berlin Wall crisis: perspectives on Cold War alliances*. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0AkeE9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwflhZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false>, 12. 4. 2011.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 124.

americký ministr zahraničí R. McNamara na zasedání Severoatlantické rady v Paříži prohlásil, že „odjištěné zbraně, připravené ve stavu pohotovosti, během Kubánské krize nebyly nukleární.“¹⁰⁴ “Mečem“ tak měly být zbraně konvenční, jaderné pouze “štítem“. R. McNamara také uvedl, že jaderný útok ze sovětské strany není tou nejpravděpodobnější možností útoku Východu na Západ a volal tak po silnější nenukleární politice NATO.¹⁰⁵

2.5 Diskuse o změně strategie

Tlak americké administrativy na změnu vojenské strategie NATO rostl a byl předmětem jednání Rady ministrů NATO jak na květnovém zasedání Severoatlantické rady v Oslu, tak i v prosinci 1961 v Paříži, kde americký ministr zahraničí promluvil ve prospěch strategie pružné odpovědi. Žádný konsensus však nebyl dosažen.¹⁰⁶ Během Aténského summitu tajemník generálního štábu NATO přišel s návrhem politické kontroly (ministři zahraničních věcí a obrany členských států) použití jaderných zbraní a posouzení za jakých okolností by Severoatlantická aliance byla nucena k použití jaderných zbraní. V tzv. *Aténských direktivách* použití jaderných zbraní podléhalo určitým okolnostem.¹⁰⁷

V září 1962 generál D. Stikker vyzval NATO k obnovení jednání v záležitostech obrany, navrhoval rozmístění balistických střel středního doletu v severoatlantickém prostoru a především větší flexibilitu jaderné strategie NATO. O rok později, v září 1963, měla Severoatlantická rada na stole návrh nové strategické koncepce MC 100/1. Dokument obsahoval „*tři stádia obrany: pokusit se potlačit agresí konvenčními zbraněmi, použití*

¹⁰⁴ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹⁰⁵ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 132.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ *Summit Guide*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/lisbon2010/summit-guide-eng.pdf>>, 15. 3. 2011.

*taktických jaderných zbraní za určitých okolností a strategický útok jadernými zbraněmi.*¹⁰⁸ S konceptem nové strategie postavené na větší flexibilitě reakcí na agresi nesouhlasila Francie. S Francií v opozici, listopadovým (1963) atentátem na J. F. Kennedyho a novou administrativou prezidenta L. Johnsona¹⁰⁹ příliš zaměstnanou situací v jihovýchodní Asii nebyla otázka rekonstrukce strategie NATO prioritní záležitostí. Práce na dokumentu se tak zastavily na podzim roku 1963 bez jakéhokoliv pokroku až do vystoupení Francie z vojenských struktur NATO v roce 1966.¹¹⁰

Francouzský odchod z integrovaných vojenských sil NATO vedl k řadě organizačních změn uvnitř Severoatlantické aliance. Zásadní význam pro další vývoj strategie NATO bylo rozhodnutí předat pravomoci v otázkách obrany Výboru pro obranné plánování (DPC), aby dohlížel na záležitosti spojené obrannou politikou NATO. Výbor pro obranné plánování byl v podstatě Severoatlantická rada bez účasti Francie při jednání v otázkách obrany. Tento orgán byl Severoatlantické radě přímo podřízen.¹¹¹ Po odchodu Francie jakožto hlavního odpůrce flexibilnější podoby alianční strategie se mohla jednání posunout kupředu. Výsledkem byla nová strategická koncepce MC 14/3 přijatá v září 1967,¹¹² zdůrazňující potřebu *pružné reakce* vojenské síly: flexibility, která zamezí potenciálnímu agresorovi s jistotou předpovědět specifickou reakci na jeho projev agrese.¹¹³

Nová strategická koncepce stanovila tři způsoby reakce na vnější vojenské či politické podněty. NATO by tak reagovalo na rostoucí

¹⁰⁸ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹⁰⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, s. 1963.

¹¹⁰ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969*. 1997. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹¹¹ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 147.

¹¹² *Summit Guide*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/lisbon2010/summit-guide-eng.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹¹³ *Příručka NATO*. Dostupné z: <<http://eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf>>, s. 53, 15. 3. 2011.

protivníkovu agresi použitím vyššího stupně síly. Všeobecná jaderná odpověď se v té době zcela nevyklučovala, neměla však být základním prostředkem odvetné akce, ale spíše její poslední variantou, která by následovala až po konvenční válce a omezené jaderné válce (demonstrativní použití jaderných zbraní při eskalaci konfliktu).¹¹⁴ „*Spolu s dokumentem MC14/3 byl v září 1967 schválen i doprovodný dokument MC 48/3 popisující opatření, která jsou nezbytná k obraně Severoatlantické aliance jako dokonalejší zpravodajská činnost tajných služeb a systému včasného varování, zvýšená připravenost, vylepšená vzdušná obrana atd.*“¹¹⁵ Tyto dva základní dokumenty definující strategii pružné reakce - MC 14/3 a MC 48/3 - zůstaly v platnosti mnohem déle než jakýkoliv předchozí strategický dokument a to až do konce roku 1991, kdy po konci studené války byly nahrazeny novou strategickou koncepcí – tentokrát již ne utajenou.¹¹⁶

V procesu vývoje strategických koncepcí Severoatlantické aliance se stala hlavním problémem otázka jaderné zbraně a její stupeň začlenění do koncepcí NATO. Jaderná zbraň byla primárním odstrašujícím prvkem Studené války, ovšem její místo se v koncepcích NATO měnilo. Strategické koncepce z první dekády existence aliance dávají americké jaderné zbraně dominantní úlohu při obraně Evropy. Musíme si uvědomit, že po té, co SSSR získal vlastní jadernou zbraň, byla závislost Evropy na americké jaderné odpovědi ještě umocněna. Situace se ovšem začala měnit na přelomu 50. a 60. let, kdy SSSR měl k dispozici mezikontinentální nosiče schopné doručit atomovou zbraň na americké území. Od J. F. Kennedyho snahy o omezení

¹¹⁴ GALATÍK, V., KRÁSNÝ, A., ZETOCHA, K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>, s. 53, 15. 3. 2011.

¹¹⁵ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969. 1997*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>, 15. 3. 2011.

¹¹⁶ PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969. 1997*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>, 15. 3. 2011.

dominance jaderných zbraní ve strategických dokumentech začala jejich úloha slábnout (pružná odpověď), a i přes to, že zbraň hromadného ničení byla stále možností, nebyla tou první možností.

3 Varšavská smlouva

Úvodní část následující kapitoly bude věnována popisu vojensko-politické situace, která vedla k podepsání Varšavské smlouvy (VS). Značný prostor bude poté věnován charakteristice jak politické, tak vojenské struktury Varšavské smlouvy, nastavení mechanismů uvnitř aliance a dále samotnému vývoji vojenské strategie VS.

3.1 Vznik Varšavské smlouvy

Šest let po podpisu Severoatlantické smlouvy byla v polské Varšavě v roce 1955¹¹⁷ podepsána téměř totožná smlouva, na jejímž základě však vznikla naprosto odlišná aliance. Aliance postavená na dominanci jediného člena, Sovětského svazu, nad ostatními členskými státy. Organizační struktura postavená na faktické neexistenci stálého, společného, rozhodovacího orgánu se skutečnými pravomocemi byla jasným příkladem exekutivní převahy Sovětského svazu. Varšavská smlouva byla reakcí na rostoucí hrozbu Severoatlantické aliance, která se již po druhé od svého vzniku v roce 1949 chystala rozšířit svoji členskou základnu. Tato rozpínavost NATO byla pochopitelně pro Sovětský svaz hrozbou, na kterou musel reagovat.

Na londýnské konferenci ministrů zahraničí 2. října 1954¹¹⁸ bylo rozhodnuto o přijetí Spolkové republiky Německa do Severoatlantické aliance, a tedy o ukončení okupačního stavu a znovuvyzbrojení německé armády. 23. října, na základě Pařížské dohody, pak byla SRN do NATO oficiálně pozvána a členem se oficiálně stala 5. května 1955.¹¹⁹ Tento fakt

¹¹⁷ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 80.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 79.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 81.

se oficiálně uvádí jako hlavní příčina vzniku Varšavské smlouvy.¹²⁰ „V roce 1952 se NATO rozšířilo o dva státy, Turecko a Řecko a Sovětský svaz si uvědomoval, že NATO začíná ohrožovat jeho vojenskou převahu v Evropě“, píše M. Burian, ale zároveň dodává, že „v posledních letech se řada historiků přiklání k variantě, že to celé byl velice chytrý kalkul Nikity Chruščova a že do jisté míry samotný vznik Varšavské smlouvy byla tak trošku nafouknutá bublina. Nikita Chruščov totiž usiloval o vznik smlouvy o kolektivní bezpečnosti, a jakési organizaci, která by mohla nahradit již šest let existující Severoatlantickou alianci i čerstvě vznikající Varšavskou smlouvu.“¹²¹ 14. května 1955 se ve Varšavě setkali zástupci osmi socialistických zemí, aby zde podepsali Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Albánskou lidovou republikou, Bulharskou lidovou republikou, Maďarskou lidovou republikou, Německou demokratickou republikou, Polskou lidovou republikou, Rumunskou lidovou republikou, Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou a vytvořili kolektivní orgány pro politickou a vojenskou spolupráci včetně spojeného velení ozbrojených sil - tzv. Varšavskou smlouvu.¹²² Pod toto vrchní armádní velení spadaly nejprve Sovětský svaz, Albánie (vystoupila v roce 1968), Bulharsko, Maďarsko, NDR (Německá demokratická republika), Polsko, Rumunsko a Československo.¹²³

Smluvní strany Varšavské smlouvy se v článku 1 zavazovaly k udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a poskytnutou tak veškeré své síly k dosažení těchto cílů (článek 2). Členské státy se budou společně radit o všech důležitých mezinárodních otázkách (článek 3) a v případě útoku proti

¹²⁰ GATALÍK, V., KRÁSNÝ A., ZETOCHA K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>> 21. 3. 2011.

¹²¹ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>, 22. 3. 2011.

¹²² RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano-převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 26.

¹²³ BIRMAN, S. - kol. *Kronika 20. Století*, 1. vyd., Praha: Fortuna Print, s. 801.

některému ze států, poskytnou ostatní zúčastněné státy v souladu s článkem 51 Charty OSN všemi dostupnými prostředky, které budou považovat za nutné (článek 4). Článkem 6 byl zřízen Politický poradní výbor složený ze zástupců všech členských států, který bude moci zřizovat pomocné orgány, dle potřeby.¹²⁴

Organizační struktura Varšavské smlouvy tak nebyla pevně stanovená jako struktura NATO, její výkonné orgány se scházely nepravidelně, uvádí historik M. Burian, vůči čemuž jednotlivé státy protestovaly, Polsko například žádalo, aby se po vzoru NATO měnili velitelé Varšavské smlouvy dle jednotlivých států. V průběhu šedesátých let došlo k pravému opaku toho, o co Varšavská smlouva od svého podpisu v roce 1955 usilovala, s rozvojem vojenských technologií, pokračuje M. Burian, bylo nezbytné upevnit strukturu Varšavské smlouvy, dát jí jasná pravidla. V roce 1968 na zasedání politického poradního výboru v Budapešti, tak došlo k výrazným změnám ve struktuře Varšavské smlouvy.¹²⁵

3.2 Organizační Struktura

Nejvyšším politickým orgánem Varšavské smlouvy během období míru byl ustanoven *Politický poradní výbor*, jemuž bylo přímo odpovědné *Hlavní velitelství* spojených ozbrojených sil členských států Varšavské

¹²⁴ Varšavská smlouva, Dostupné z:

<[¹²⁵ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <\[38\]\(http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>, 22. 3. 2011.</p></div><div data-bbox=\)](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:uCxUZfYwZywJ:smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp29.pdf+Smlouva+o+p%C5%99%C3%A1telstv%C3%AD,+spolupr%C3%A1ci+a+vz%C3%A1jemn%C3%A9+pomoci+mezi+Alb%C3%A1nskou+lidovou+republikou,+Bulharskou+lidovou+republikou,+Ma%C4%8Farskou+lidovou+republikou,+N%C4%9Bmeckou+demokratickou+republikou,+Polskou+lidovou+republikou,+Rumunskou+lidovou+republikou,+Svazem+sov%C4%9Btsk%C3%BDch+socialistick%C3%BDch+republik+a+%C4%8Ceskoslovenskou+republikou&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESjZc19iPPryB76ytHVVHQhwy_5mWSvcV__Z99xpFfFeUCeTFZlqX0uLnRh6g7wCkpE14EUAEQGZZlgPdZYZwtruT1sTHzqf7MKwFLPSeS23tWR4DES5g36UMYNecai_UnVBrIEg&sig=AHIEtbQf6hLWrmDQncRaFtx5723Kd8GcrA>, 22. 3. 2011.</p></div><div data-bbox=)

smlouvy za připravenost spojených ozbrojených sil.¹²⁶ *Politický výbor* pak přímo podléhal *Obranné radě* Sovětského svazu. V praxi to ovšem byla právě *Obranná rada*, odkud přicházela direktiva radám státům Varšavské smlouvy. *Obranné radě* každého z nesovětských států podléhalo ministerstvo obrany, které přímo spolupracovalo s ministerstvem obrany Sovětského svazu.¹²⁷

Součástí struktury VS byly dva hlavní armádní poradní orgány; *Výbor ministrů obrany* pracující pod *Politickým poradním výborem* a *Vojenská rada* vydávající doporučení *Hlavnímu velitelství*, složené ze zástupců nesovětských zemí Varšavské smlouvy. Oba tyto orgány nebyly stálé pracovní skupiny a jejich pravomoci byly pouze formální a omezené.¹²⁸

Štáb Spojených ozbrojených sil se sestával ze 40 představitelů, každá členská země s výjimkou Sovětského svazu měla po jednom zástupci, v roce 1969 došlo k zásadní změně, kdy štáb získal svou vnitřní strukturu a počet jeho členů se rozšířil přibližně na tři sta.¹²⁹ Otázky strategického a taktického plánování spadaly do pravomocí *Generálního štábu sovětských ozbrojených sil*. „*Oddělení těchto dvou výkonných orgánů tak zajišťovalo utajení sovětských strategických plánů od nesovětských států Varšavské smlouvy.*“¹³⁰ Dalšími orgány Varšavské smlouvy byly *Technický výbor*¹³¹ odpovědný za vyzbrojování a *Generální inspektor* dohlížející na výcvik a

¹²⁶ GATALÍK, V., KRÁSNÝ A., ZETOCHA K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>> 15. 3. 2011.

¹²⁷ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>>, 15. 3. 2011.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>, 22. 3. 2011

¹³⁰ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹³¹ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>, 22. 3. 2011.

připravenost jednotek. Armáda každého státu přijímala rozkazy od svého ministerstva obrany. Existují však dvě výjimky: „*zástupce velitele vzdušných sil má správu nad veškerou vzdušnou obranou států VS a ozbrojené síly Východního Německa byla pod kontrolou a dohledem skupiny sovětských ozbrojených sil v Německu.*“¹³²

V době válečného stavu by *sovětské nejvyšší velení* převzalo úplnou kontrolu nad všemi vojenskými oddíly států sovětského bloku a omezilo činnost ministerstev obrany pouze na administrativní funkce. Sovětský svaz by dále převzal kontrolu nad infrastrukturou, plynovody a ropovody uvnitř sovětského bloku. Činnost *Politického poradního výboru a Výboru ministrů obrany* by byla také omezena. Sovětské velení včetně zástupci *sovětského generálního štábu* by bylo přítomno v hlavním stanu každé z otevřených východoevropských front stejně tak ve všech armádách a divizích států východního bloku.¹³³

3.2.1 Politická struktura

Národní obranný výbor byl nejvyšším orgánem státní moci Sovětského svazu a hlavním centrem sovětské moci. Tomuto orgánu byl podřízen také *Politický poradní výbor*. Politický poradní výbor konzultoval mezinárodní problémy týkající se společných zájmů členských států Varšavské smlouvy. Ten „*přijímal kolektivní závěry k otázkám upevnování obranyschopnosti jejich účastníků a k plnění závazků, které vyplývaly ze společné obrany. (...) Každému zásadnímu hlasování předcházelo bilaterální jednání mezi Moskvou a zástupci příslušného státu.*“¹³⁴ Závěry zasedání tak byly předem dané. Státní zájmy SSSR se samozřejmě lišily od zájmů nesovětských států, a to samé platí o aktivitách tohoto orgánu. Z toho

¹³² SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

důvodu byly sice některé sovětské návrhy zamítnuty, ale častěji pouze poupraveny během bilaterálních jednání. Některá rozhodnutí se mohla jevit jako výsledek iniciativy nesovětských států, například zřízení rady ministrů obrany a vojenský výbor spojeného vrchního velitelství na zasedání politického poradního výboru v roce 1969 v Budapešti. Od roku 1969 byla rozhodnutí přijímána nikoli většinově, ale jednomyslně.¹³⁵

Politický poradní výbor měl dva přímo podřízené výkonné orgány: *Spojený sekretariát*, který jako stálý výkonný orgán připravoval veškeré materiály a dohlížel na plnění direktiv, a *Stáloú komisi* připravující doporučení týkajících se zahraničních záležitostí. Zasedání politického poradního výboru se vždy účastnil *generální tajemník* politického poradního výboru, *náčelník štábu* (Chief of Staff) a *vrchní velitelství* s jeho *vrchním velitelem*.¹³⁶

3.2.2 Vojenská struktura

Výbor ministrů obrany byl hlavním vojenským konzultativním orgánem Varšavské smlouvy ustanovený na zasedání politického poradního výboru v Budapešti v roce 1969.¹³⁷ Na jeho zasedáních, která se konala nepravidelně v různých hlavních městech VS, jeho členové (ministři obrany východního bloku) projednávali všechny vojenské otázky, o kterých bude nakonec rozhodovat politický poradní výbor, a předkládali vyjádření a doporučení k těmto otázkám.¹³⁸

¹³⁵ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>, 22. 3. 2011.

¹³⁶ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹³⁷ ČT24. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>, 22. 3. 2011.

¹³⁸ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

Výbor ministrů zahraničí fungoval jako konzultativní orgán politického poradního výboru v otázkách zahraniční politiky. Jeho členové se také obvykle účastnili zasedání politického poradního výboru.¹³⁹

Ministru obrany Sovětského svazu byli přímo podřízeni sovětští maršálové na klíčových postech spojeného velení a všichni vrchní velitelé spojeného velení od vzniku varšavské smlouvy byli současně jeho zástupci.¹⁴⁰

Vrchní velitel spojených ozbrojených sil byl odpovědný politickému poradnímu výboru a ministru obrany za činnost spojeného velení a podléhaly mu veškeré sovětské i nesovětské ozbrojené síly aliance.¹⁴¹

Vojenský koncil byl jediný poradenský orgán vrchního velitele Varšavské smlouvy. Orgánu předsedal vrchní velitel spojeného velení a dalšími členy byli jeho zmocněnci z nesovětských zemí, náčelník štábu a zmocněnci vrchního velitele pro námořnictvo, letectvo a generální inspektora, tudíž takové složení zaručující sovětskou většinu. Na rozdíl od ostatních vojenských orgánů, které fungovaly takřka nepřetržitě, vojenský koncil se scházel pouze dvakrát ročně.¹⁴²

Zmocněnci vrchního velitele z nesovětských států měli pouze formální status a byli přítomní na ministerstvu obrany svého státu odpovědní ministři obrany.¹⁴³

¹³⁹ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

Zástupci spojeného vrchního velitelství Varšavské smlouvy byli vysoce postavení, výhradně sovětské generálové dohlížející na vojenský výcvik a bojeschopnou připravenost nesovětských armád, ke kterým byli přiděleni.¹⁴⁴

Spojené ozbrojené síly zahrnovaly pozemní, vzdušné a námořní síly všech nesovětských států včetně sovětských sil ve východní Evropě a západním vojenském okruhu.¹⁴⁵

3.2.3 Základní rozdíly ve struktuře Varšavské smlouvy a NATO

Základním rozdílem mezi Severoatlantickou aliancí a Varšavskou smlouvou byla jednoznačná dominance jednoho ze členů - Sovětského svazu ve všech klíčových oblastech. I přes to, že nesovětské ozbrojené síly tvořily celou třetinu vojenské síly aliance, všechny klíčové vojenské posty v rámci Varšavské smlouvy byly bez výjimky obsazeny sovětskými generály a maršály.¹⁴⁶

Na rozdíl od struktury Severoatlantické aliance byly nesovětské členské státy zcela vyloučeny z jakýchkoliv diskuzí týkající se strategického plánování, ve struktuře VS neexistovaly žádné společné poradní orgány zabývající se problematikou jaderné politiky (Výbor pro otázky jaderné obrany, Skupina jaderného plánování Severoatlantické aliance¹⁴⁷) východního bloku a stejně tak nebyl nikdy zřízen žádný permanentně pracující společný poradní orgán dohlížející na chod aliance (Stálý výbor zástupců¹⁴⁸).¹⁴⁹ V případě války nebo

¹⁴⁴ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ GATALÍK, V., KRÁSNÝ A., ZETOCHA K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>> 15. 3. 2011.

¹⁴⁷ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 147.

¹⁴⁸ *Historie Severoatlantické aliance*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_historie.asp?y=na_summit/historienato.htm>, 15. 3. 2011

válečné pohotovosti by východoevropské ozbrojené síly vojsk byly výhradně pod sovětským velením.

3.3 Vývoj strategie Varšavské smlouvy

Na otázku nakolik byly technologické úspěchy Sovětského svazu v oblasti vývoje zbraňových systémů zásluhou práce jeho vlastních vědců či úsilím vojenské rozvědky, neodpovídá žádný z dostupných historických dokumentů. Historické tabulky vojensko-strategického vývoje však dokazují jasnou technologickou převahu Spojených států před Sovětským svazem, který tak z hlediska vývoje moderních zbraňových systémů za Spojenými státy výrazně zaostával. Tuto vojensko-technickou převahu se SSSR snažil vyrovnat mohutnou vojenskou silou (27 vojenských divizí ve východní Evropě, z toho 20 divizí ve východním Německu¹⁵⁰), které dominovaly obrněné divize. Tyto vojenské síly byly připraveny a schopny rychlé ofenzivní akce do západní Evropy. Rozmístění těchto 20 divizí, z nichž přibližně polovinu tvořily obrněné divize, naznačovalo, že hlavní útok by Sovětský svaz vedl britskou okupační zónou, která byla vhodná terénem i slabší obranou – nejslabším místem.¹⁵¹

Základním principem sovětské strategie měla být rychlost invaze společně s momentem překvapení. Rychlé proniknutí na nepřátelské území, eliminace obrany NATO, zmocnění se klíčových vojenskostrategických pozic by znamenalo zastihnout Západ nepřipraven jak vojensky, tak politicky, tzn. překvapit nejen vojenské jednotky Severoatlantické aliance v západní Evropě, ale i výkonné orgány NATO rozhodující o mobilizaci jednotek,

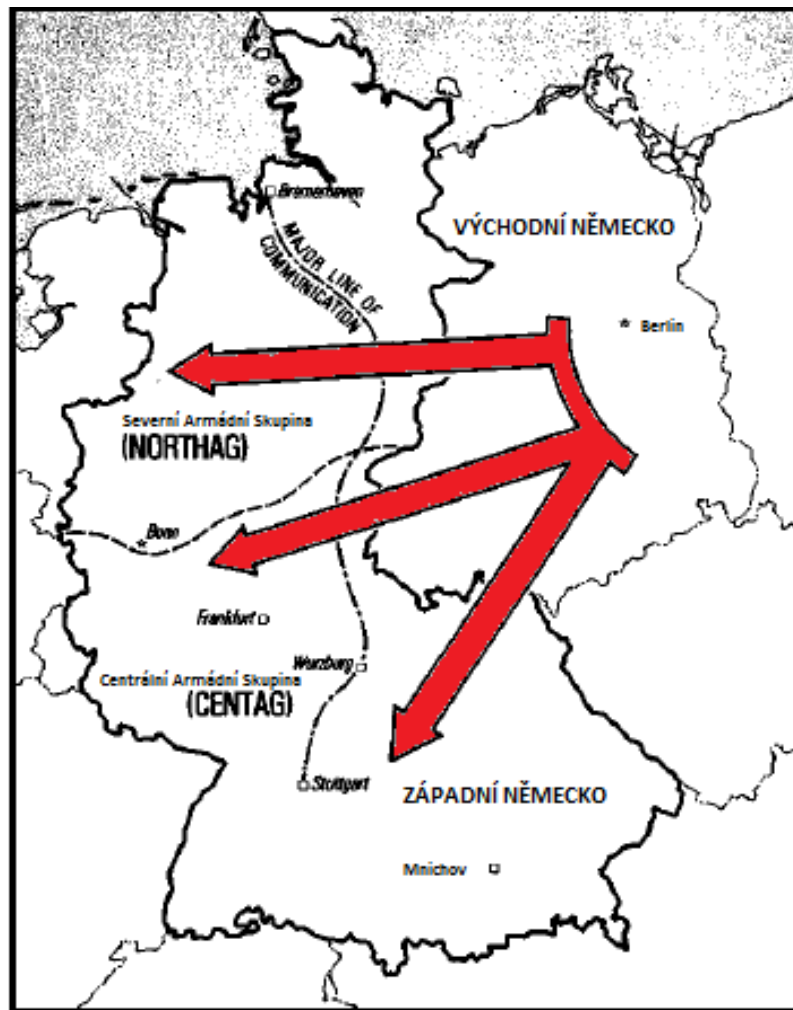
¹⁴⁹ SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>> 15. 3. 2011.

¹⁵⁰ BLAKER, J., HAMILTON, A. *Assesing the NATO/Warsaw pact military balance*. Dostupné z: <<http://www.cbo.gov/ftpdocs/101xx/doc10146/77doc579.pdf>>, 1977, s. 24, 10. 3. 2011.

¹⁵¹ Tamtéž.

obránných plánech či použití jaderných zbraní.¹⁵² Dobové dokumenty uvádějí, že NATO by začalo mobilizovat asi s týdenním zpožděním od začátku mobilizace sovětských ozbrojených sil, což by SSSR poskytovalo dostatek času k zisku určité strategické převahy.¹⁵³

Pravděpodobné směry útoku vojsk Varšavské smlouvy:

¹⁵² Congress of the United States, *New technology for NATO: implementing Follow-On Forces Attack*. dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=Wl0GwArcxEIC&pg=PA57&lpg=PA57&dq=nato+warsaw+pact+armed+forces+comparison&source=bl&ots=AUSIZ06PZD&sig=K2ds_WlIT28pPaxq9n_5w15MXdM&hl=cs&ei=uDp5Ta_HLY7AswbhwjtqBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&sqi=2&ved=0CEsQ6AEwBQ#v=onepage&q&f=false>, s. 61, 12. 2. 2011.

¹⁵³ BLAKER, J., Hamilton, A. *Assesing the NATO/Warsaw pact military balance*. Dostupné z: <<http://www.cbo.gov/ftpdocs/101xx/doc10146/77doc579.pdf>, 1977>, s. 53, 13. 3. 2011.

- Severní armádní skupina (NORTHAG) byla složená z britských, belgických, německých, nizozemských, francouzských jednotek a jedné americké brigády.¹⁵⁴
- Centrální armádní skupina (CENTAG) se skládala z amerických, německých a kanadských jednotek.¹⁵⁵

Až do svržení amerických atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki si J. V. Stalin neuvědomoval, jaký vliv by taková zbraň mohla mít na poválečnou mezinárodní politiku. I přes to, že již v roce 1943 Kurčatovův tým v tajných laboratořích pracoval na vývoji jaderné zbraně¹⁵⁶, intenzivní výzkum pod dohledem J. V. Stalinem vytvořené speciální komise začal až po zničení japonských měst, které dokonale demonstrovalo účinek takové zbraně.¹⁵⁷ Vlastnictví jaderné zbraně bylo pro sovětskou poválečnou politiku primárním cílem, což je patrné i z tohoto Stalinova požadavku: „*Rovnováha (síly) byla narušena.*“, prohlásil J. V. Stalin 17. či 18. srpna 1945 v Kremlu, na schůzce s generálem B. Vannikovem a I. Kurčatovem. „*Jediný požadavek na vás mám, soudruzi. Opatřete nám atomovou bombu v co nejkratším čase! Bombu, která nás zbaví hrozby, jež je nad námi.*“¹⁵⁸ Sovětský usiloval o zničení hrozby, kterou představoval americký jaderný monopol, v červenci

¹⁵⁴ RIVLIN, A. *Assessing the NATO/WARSAW PACT military balance*. Dostupné z: <<http://www.cbo.gov/ftpdocs/101xx/doc10146/77doc579.pdf>>, 24. 3. 2011.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ *Historie vědeckých výzkumů v oblasti jaderné fyziky v Rusku*. Dostupné z: <<http://www.rusnuclear.cz/vedecko-vyzkumny-potencial-je/historie-vedeckych-vyzkumu.html>>, 13. 2. 2011.

¹⁵⁷ KRAMER, M. *Research Note: Document the early Soviet nuclear weapons program*. Dostupné z: <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACF1AE.pdf>>, 13. 3. 2011.

¹⁵⁸ COCHRAN, T., NORRIS, R., BUKHARIN, O., *Making the Russian bomb from Stalin to Yeltsin*, dostupné na z: <http://docs.nrdc.org/nuclear/files/nuc_01019501a_138.pdf>, 13. 3. 2011.

1946 odmítl americké požadavky na zasedání OSN o Baruchově plánu, který by ustanovil komisi kontrolující mezinárodní jadernou politiku.¹⁵⁹

Přehled prvních jaderných pokusů:

Stát	Atomová bomba	Vodíková bomba
USA	6. srpen 1945	1. listopad 1952
SSSR	29. srpen 1949	12. srpen 1953

Zbraňové systémy:

Zbraňové systémy	USA	SSSR
<i>Dálkové bombardovací letouny</i>	1953	1957
<i>Ponorky</i> - s jaderným pohonem	1956	1962
- vyzbrojené balistickými střelami	1960	1964

Přehled prvních vypuštěných umělých družic:

Stát	Název družice	Datum
SSSR	<i>Sputnik 1</i>	4. říjen 1957
USA	<i>Explorer 1</i>	26. listopad 1958

160

¹⁵⁹ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 19.

¹⁶⁰ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 26, 28, 41.

Údaje v tabulkách jsou ukazatelem technologické převahy Spojených států ve vývoji moderních zbraňových systémů nad SSSR. Ovšem v případě Sovětského svazu mohou být tyto údaje částečně zavádějící, vezmeme-li v potaz, nakolik byly tyto úspěchy výsledkem práce sovětských vědců či sovětské rozvědky. Je zjevné, že v některých momentech byla převaha USA výraznější, v jiných méně výrazná. Především sovětský problém dopravit jejich jadernou bombu na americké území. Amerického letectvo v čele s dálkovými bombardéry či americké jaderné ponorky byly jasným důkazem technologické dominance USA a to až do roku 1957 (Sputnik 1), ve které SSSR nejen demonstroval svoji technologickou sílu, ale i zahájil novou etapu technologického souboje o dobývání vesmíru.¹⁶¹ Kvůli ekonomické náročnosti takového programu se však počáteční náskok Východu postupně ztratil. V následujících letech již technologická převaha nebyla ani na jedné straně železné opony tak výrazná jak tomu bylo v minulosti.

3.3.1 Období 1945-1949

Z mnohoznačné Stalinovy předvolební řeči, kterou pronesl 9. února 1946, bylo na Západě nejvíce pozornosti pochopitelně věnováno pasáži týkající se mezinárodní politiky. Mnoha politickými komentátory a historiky byla tato pasáž Stalinova projevu považována za vyhlášení ideologické války imperialistickému Západu. O měsíc později, 14. března 1946, vyšel v sovětském deníku Pravda se Stalinem rozhovor, ve kterém odpovídal na otázky související s Churchillovým projevem. Stalin označil Churchillovu fultonskou řeč za cílenou provokaci a urážku Sovětského svazu ohrožující mezinárodní mír a bezpečnost. Nepřímo pak W. Churchilla přirovnal k A. Hitlerovi a Spojené státy k jeho spojencům.¹⁶²

¹⁶¹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 845.

¹⁶² DANNIELS, R. *Documentary history of Communism*. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=TygP8B5ViA8C&pg=PA137&lpg=PA137&dq=stalin+pre+election+speech&source=bl&ots=Z5aIzHVUrZ&sig=2uIgxptmN428S7wC0vF5pSuNk4&hl=cs&ei=emuC>

Ve svém předvolebním projevu představil J. V. Stalin pětiletý plán obnovy hospodářství a slíbil, že do roku 1950 se Sovětský svaz stane průmyslovou velmocí. Válkou zdevastovaný Sovětský svaz dosáhl v roce 1948 předválečné úrovně hospodářské výroby z roku 1940.¹⁶³

Sovětský svaz, který v tomto období neměl k dispozici jaderné zbraně, potřeboval v co nejkratší době vyřešit několik vzájemně spjatých úkolů. Prvním z nich bylo získat vlastní jadernou zbraň spolu s prostředky její dopravy na cíl. Skoncovat s americkým jaderným monopolem a učinit tak jejich území vojensky zranitelné bylo primárním cílem sovětské vojenskopolitické snahy poválečného období.¹⁶⁴

3.3.2 Období 1949-1957

V roce 1949 (14. července) uskutečnil Sovětský svaz první úspěšný test atomové bomby. Tato zpráva vyvolala na Západě značné znepokojení, které ještě zesílilo po oznámení z Moskvy, že Sovětský svaz znal tajemství výroby atomové bomby již v roce 1947.¹⁶⁵ Úspěšný test sovětské atomové bomby ukončil období amerického atomového monopolu, ovšem vzhledem k tomu, že Sovětský svaz neměl k dispozici nosiče schopné zbraň hromadného ničení na území Spojených států dopravit, zůstala Spojeným státům i nadále výhoda nezranitelnosti jejich území.¹⁶⁶

TeWUE8PGswbyzciAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCAQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false, s. 139, 17. 3. 2011.

¹⁶³ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 17.

¹⁶⁴ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 10.

¹⁶⁵ RIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 727.

¹⁶⁶ VACEK, M. *Generál studené války*. Erika, Praha, 2004, s. 39.

3.3.3 Období 1957- konec. 60. let

Rok 1957 byl pro SSSR rokem klíčovým a znamenal zásadní obrat ve vojenskostrategické situaci. „Dne 26. srpna sovětská zpravodajská služba oznámila, že se Sovětskému svazu zdařil první test mezikontinentální rakety s doletem asi 5000 kilometrů, která disponovala vysokou přesností zásahu.“¹⁶⁷ O dva měsíce později (4. říjen) byla Sovětským svazem vypuštěna první umělá družice – Sputnik 1. V roce 1960 byla zkonstruována vícestupňová mezikontinentální balistická raketa s doletem 13000 kilometrů. Právě tyto rakety se staly nosiči jaderných hlavic, schopných dopravit atomovou bombu na kterékoliv místo na Zemi.¹⁶⁸ Spojené státy americké začaly tyto mezikontinentální balistické rakety zavádět do výzbroje asi s ročním zpožděním za SSSR.¹⁶⁹ Východ tak dokázal Západ předstihnout ve velmi důležité oblasti vojenskostrategického vývoje.

Vojenskostrategické postavení jak USA, tak Sovětského svazu se v průběhu šedesátých let dvacátého století podstatně změnilo. Spojené státy ztratily výhodu technologické převahy, kterou se snažily vyrovnat početní převahu vojsk Varšavské smlouvy. Obě strany disponovaly jaderným arzenálem a tedy prostředky k odpovědi na případný protivníkův jaderný útok, který by s eskalací konfliktu vedl k vzájemnému zničení se. Tento stav vojensko-strategické rovnováhy znamenal pro Západ i Východ ocitnutí se v situaci tzv. jaderného patu.¹⁷⁰ V roce 1965 měl podle dostupných informací SSSR k dispozici přibližně 3000 jaderných hlavic.¹⁷¹ Na druhé straně železná opona bylo, dle amerického státního tajemníka R. McNamary v západní Evropě umístěno kolem 5000 amerických jaderných hlavic.¹⁷² Z toho je

¹⁶⁷ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 842.

¹⁶⁸ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 28.

¹⁶⁹ VACEK, M. *Generál studené války*. Erika, Praha, 2004, s. 40.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 148.

zřejmé, že kvantitativní převaha Západu v oblasti jaderného arsenálu, v době, kdy obě strany disponovaly prostředky vzájemného zničení, neznamena žádnou strategickou výhodu.

V březnu 1958 oznámil Sovětský svaz rozhodnutí o ukončení sovětských jaderných testů a vyzval USA s Velkou Británií, aby tak učinily také. Důležité je si také uvědomit že, pro SSSR bylo těžištěm vojenské strategie síla a počet pozemních jednotek, tedy konvenční zbraně, zatímco USA kladly důraz na moderní zbraňové systémy a atomové zbraně. Pravděpodobně také díky určitému sovětskému zpoždění v oblasti vývoje moderních vojensko-strategických systémů. Proto také Sovětský svaz v jednáních o odzbrojování vždy trval na omezení jaderného arsenálu před snižováním počtu pozemních vojsk. Tato sovětská iniciativa z března 1958 však byla na Západě přijata pouze jako propagandistické akt Moskvy a pochopitelně byl sovětský návrh odmítnut.¹⁷³

3.3.4 Období přelomu 60. a 70. let

S rozvojem moderních zbraňových systémů došlo i ke změně klasických bojových prostředků. Toto období bylo pro SSSR klíčové tím, že během něj začal budovat flotilu jaderných ponorek, které se staly jedním z klíčových strategických prostředků sovětské armády.¹⁷⁴ Existence početného jaderného arzenálu na obou stranách železné opony by v případě válečného střetu USA se Sovětským svazem znamenalo vzájemné zničení se. V tomto období se hovoří o vzniku vojenskostrategické rovnováhy mezi Varšavskou smlouvou a NATO. „*Vojenská rovnováha souvisí s přibližně stejnou hodnotou strategických sil a se schopností obou stran vzájemně se zničit.*“, vysvětluje ve svém díle V. Rybecký.¹⁷⁵

¹⁷³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 848.

¹⁷⁴ VACEK, M. *Generál studené války*. Erika, Praha, 2004, s. 41.

¹⁷⁵ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 10.

Generál M. Vacek píše, že „ *strategie jaderného odstrašování byla pro obě strany výsledkem vzájemného přisuzování vzájemně nepřátelských záměrů (...). Taková strategie byla neúčinnější tehdy, čím větší byla nejistota odstrašovaného při očekávání nejhoršího možného vývoje událostí. (...) Nadsazování hrozeb vedlo k vývoji po linii opatření – protiopatření – protiprotiopatření.*“¹⁷⁶

Na počátku 70. let sovětská zahraniční politika přistoupila na americké návrhy na zahájení jednání o podmínkách a rozsahu redukce počtu strategického arsenálu. Výsledkem byly smlouvy o odzbrojení tzv. SALT, které omezení strategických zbraní nadále prohlubovaly. Jednání o strategickém odzbrojení se v 80. letech stalo prvořadým úkolem nejen americké, ale i sovětské zahraniční politiky.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 42.

¹⁷⁷ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 157.

4 Rozhodující události v historii NATO a Varšavské smlouvy

Během období studené války vypuklo na poli mezinárodní politiky nespočet vojensko-politických konfliktů. Riziko hrozby vypuknutí globálního jaderného konfliktu trvalo bezmála tři desetiletí, tedy fakticky po značnou část poválečného období. Závody ve zbrojení mezi Východem a Západem, snaha vzbudit ve druhé straně co nejvíce obav a nejistoty vedoucí k dalšímu vývoji v oblasti zbraňových systémů a vojenskostrategického plánování naštěstí nevedly k prezentaci reálné síly obou protivníků. V polovině šedesátých se obě mocnosti ocitly v bodě vojenskostrategického patu¹⁷⁸, který přes postupné uvolňování napětí mezi Západem a Východem a snahy od první poloviny sedmdesátých let přetrval, až do roku 1989.

Těžištěm následující kapitoly je nástin některých klíčových momentům a událostí v procesu vývoje vojensko-politických vztahů mezi USA a SSSR, respektive mezi NATO a Varšavskou smlouvou v období Studené války. Detailnější pohled na události uvnitř těchto aliancí ve druhé polovině šedesátých let dvacátého století, například francouzský odchod z vojenských struktur NATO či rok 1968 v Československu, poukazuje na rozdílné nastavení mechanismů obou obranných celků.

4.1 Druhá berlínská krize

Po té, co předseda rady ministrů Sovětského svazu N. Chruščov 10. listopadu 1958 oznámil, že Moskva hodlá předat správu nad Berlínem východoněmeckému režimu, ke kterému z geografického hlediska i náleží, nařídilo vrchní velitelství jednotek NATO v Evropě v čele s generálem L. Norstadem shromáždit veškeré dostupné informace o případné sovětské

¹⁷⁸ RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano – převaha ne!* Praha: Svoboda, 1985, s. 28.

invazi do Berlína.¹⁷⁹ „Kontrola čtyř mocností byla překonána dějinami.“, adresoval N Chruščov Západu.¹⁸⁰

Dne 14. listopadu 1958 sovětská vojska zadržela na osm a půl hodiny americký konvoj mířící z Berlína. Velení amerických vojsk v Evropě v čele s generálem H. I. Hodesem navrhlo vyslat další konvoj ke zjištění sovětských záměrů a v případě jeho zadržení použít i sílu k osvobození jak vojenské posádky, tak zařízení. Tento záměr byl na doporučení amerického ministerstva zahraničí nakonec veliteli štábů zamítnut. Ministerstvo zahraničí nesouhlasilo jednak s načasováním, tak s povahou takové akce.¹⁸¹ V oficiální zprávě Moskvou zaslané třem západním okupačním mocnostem N. Chruščov vypověděl veškeré poválečné dohody o statutu Berlína.¹⁸² *Berlín bude zahrnut do suverénního německého státu (NDR) (...)*“, adresoval N. Chruščov západním okupačním mocnostem v Západním Berlíně.¹⁸³

Každým rokem prchaly přes Západní Berlín do SRN tisíce východních Němců a není tak divu, že tato Západní Berlín s deseti tisíci vojáky NATO obklopený chudou NDR byl pro N. Chruščova nepříjemnou záležitostí. Dne 27. listopadu 1958 obdržely západní mocnosti N. Chruščovem adresované ultimátum, podle kterého měly do šesti měsíců stáhnout ze Západního Berlína svá vojska.¹⁸⁴ Po uplynutí šesti měsíců

¹⁷⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 858.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ GEARSON, J., SCHALKE, K. *The Berlin Wall crisis: perspectives on Cold War alliances*.

Dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0Ake9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwf1hZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false>, 13. 4. 2011.

¹⁸² BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 859.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 113.

podepíše SSSR s NDR separátní mírovou smlouvu a předá ji kontrolu nejen Východním Berlínem, a pochopitelně nad přístupovými cestami do Západního Berlína.¹⁸⁵ Západ však odmítl pod sovětským ultimátem jednat a zamítl tak jakoukoliv změnu statutu Západního Berlína. N. Chruščov dal však najevo, že takové stanovisko je nezastaví v uskutečnění jejich plánů, ovšem ozbrojenou konfrontaci riskovat nechtěl, proto ultimátum několikrát prodlužoval.¹⁸⁶ Generál L. Norstad varoval velitele štábů spojeneckých sil: „*Pokud nejsme ochotni přistoupit na sovětské podmínky a ponížene ustupovat krok po kroku až do Spolkové republiky Německo, musíme vyznačit hranici a Rusové musí pochopit, že k udržení této pozice budeme ochotni přistoupit i k použití síly.*“¹⁸⁷ Obě strany však věděly, že jakékoliv použití síly by mohlo vést k propuknutí války. Vyvolání nukleární války se Spojeným státem nezdálo být odpovídající reakcí na sovětskou blokádu Berlína.

Napětí vzrostlo v únoru 1958, když sověští vojáci opět zastavili americký konvoj a to na více jak padesát hodin. Místní vojenské velení uvažovalo o vyslání menší ozbrojené jednotky, která by konvoj osvobodila. Generál Nosrtad však dal přednost řešení politickému a vojenský konvoj byl propuštěn po Eisenhowerově tiskové konferenci k této sovětské akci.¹⁸⁸

V červnu 1961 se dva nejmocnější muži světa J. F. Kennedy a N. Chruščov setkali ve Vídni. Setkání bylo z americké strany hodnoceno jako katastrofální. „*Příliš inteligentní a příliš slabý.*“, tak viděl generální tajemník

¹⁸⁵ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 331.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ GEARSON, J., SCHALKE, K. *The Berlin Wall crisis: perspectives on Cold War alliances*.

Dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0Ake9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwf1hZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false>, 12. 4. 2011.

¹⁸⁸ Tamtéž.

UV KSSS N. Chruščov mladého amerického prezidenta. Sám Kennedy popsal setkání s N. Chruščovem jako „nejtvrdší věc, jakou kdy zažil“. „Dokud si bude myslet N. Chruščov, že nemám zkušenosti ani kuráž, (...) nikam se s ním nedostaneme.“, dodal J. F. Kennedy.¹⁸⁹ Schůzka tak skončila bez dosažení jakýchkoliv dohod týkajících se Berlína.

O dva měsíce později 13. srpna 1961 dal N. Chruščov svolení ke stavbě berlínské zdi. Rozhodnutí NDR obsadit hranice sovětského sektoru Berlína a ohradit východní části města pomocí pouličních uzávěr, zátarasů z ostatního drátu a o několik dní později betonových bloků Západ překvapilo. Protestní nóty USA, Francie a Velké Británie Moskva odmítla.¹⁹⁰ Prezident J. F. Kennedy tehdy svým asistentům sdělil, že „zed' je mnohem lepší než válka.“¹⁹¹

4.2 Francouzský odchod z vojenské struktury NATO

Šedesátá léta patřila v historii NATO, mezinárodní politiky i vývoji studené války ke zlomovým. Druhá berlínská krize, která v roce 1961 vyvrcholila stavbou berlínské zdi, byla v roce 1963 vystřídána krizí karibskou, momentem, kdy byl svět asi nejbližší vypuknutí jaderného konfliktu. S nástupem J. F. Kennedyho do úřadu prezidenta Spojených států došlo ke změnám zahraniční politiky USA, kdy aktivnější zapojení konvenčních sil mělo zabránit případnému vypuknutí jaderné války. Tento odklon od jaderné

¹⁸⁹ THRALL, N., WILKINS, J. *Kennedy talked, Krushchev Triumphed*. The New York Times, 22. květen 2008. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0Ake9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwflhZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false, 12. 4. 2011.

¹⁹⁰ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 120.

¹⁹¹ THRALL, N., WILKINS, J. *Kennedy talked, Krushchev Triumphed*. The New York Times, 22. květen 2008.

obraně odpovědi a snaha USA přimět západní Evropu k užší obranné kooperaci, Francii, která se snažila v mezinárodní politice emancipovat, nevyhovovalo. V roce 1966 tak překvapivě oznámila odchod z vojenských struktur NATO¹⁹²

V únoru 1966 na tiskové konferenci v Elysejském paláci oznámil francouzský prezident Ch. de Gaulle odchod Francie z vojenských struktur Severoatlantické aliance. Francie se tímto rozhodnutím rozhodla vyčlenit své vojenské síly z aliančních jednotek NATO, ovšem formálně zůstat členem Severoatlantické aliance.¹⁹³ V dopise, který generál Ch. de Gaulle zaslal 7. března americkému prezidentovi L. Johnsonovi¹⁹⁴ vysvětlil francouzské rozhodnutí tím, že „*Francie chce naplno využít svou suverenitu, v čemž jí zatím brání přítomnost cizích vojsk na jejím území.*“¹⁹⁵ Ch. de Gaulle svým příchodem do prezidentského úřadu změnil podobu francouzské zahraniční politiky. Nový směr zahraniční politiky Francie na počátku 60. let demonstrovala i na půdě NATO. V roce 1963 Ch. de Gaulle zdůraznil, že k zachování suverenity uvnitř Aliance musí Francie budovat svou vlastní údernou sílu (*force de frappe*) schopnou izolovaného nasazení.¹⁹⁶ Příčinou francouzského vystoupení byla De Gaullova snaha posílit status Francie jako nezávislé evropské velmoci v mezinárodní politice. Prezident Ch. De Gaulle nesouhlasil s přítomností spojeneckých zbraní na francouzské

¹⁹² VESELÁ, R., SCHELLE, K. *Böhmische Länder und die Integrationsbemühungen in Europa*.

Dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=iQzdPUKHZLoC&pg=PA168&lpg=PA168&dq=odchod+francie+z+nato+jadern%C3%A1&source=bl&ots=QiTLxaxB46&sig=Rf8l6KNNfkNFigQgFlqd0kwVyoM&hl=cs&ei=cVGkTbyZHJDIswaAj6CdCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CDgQ6AEwBQ#v=onepage&q&f=false>, 12. 4. 2011.

¹⁹³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 962.

¹⁹⁴ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 136.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ *Historie Severoatlantické aliance*. Dostupné z:

<http://www.natoaktual.cz/na_summit.asp?y=na_summit/historienatoii.htm>, 12. 4. 2011.

půdě a jeho primárním cílem bylo zbudování nezávislé francouzské obrany a dokončení vlastního jaderném programu.¹⁹⁷

O. Krejčí, tvrdí, že prezident Ch. de Gaulle byl přesvědčen, že Francie není dostatečně zajištěna Severoatlantickou aliancí a v případě ohrožení francouzské bezpečnosti by USA nevstoupily do války. Tímto krokem se tak snažil zbavit závislosti na jiném než francouzském velení a obnovit postavení Francie jako světové velmoci.¹⁹⁸ „*Francie již roku 1962 oznámila záměr dokončit budování vlastního jaderného potenciálu (...). Výstavba vlastní force de frappe – jaderné úderné síly – a soustředění na nezávislost vojenského potenciálu země vyústili v odchod Francie z vojenských struktur NATO (...).*“¹⁹⁹ Francouzský odchod z vojenských struktur Aliance znamenal stažení vojenských jednotek NATO z Francie a přemístění vrchního velitelství z Paříže do Bruselu (1. 4. 1966).²⁰⁰

Situace na mezinárodním poli se od doby francouzského prezidenta Ch. de Gaullea a po skončení Studené války výrazně proměnila, a proto nebylo oznámení francouzského prezidenta N. Sarkozyho v březnu 2009 o záměru vrátit se do vojenských struktur Severoatlantické aliance překvapením,²⁰¹ komentuje postoj Francie O. Krejčí. Prezident N. Sarkozy ve svém projevu o návratu Francie do NATO zdůrazňoval především snahou o posílení evropské obranné identity. Ve dnešním západním politickém světě,

¹⁹⁷ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 134.

¹⁹⁸ KREJČÍ, O. *Oskar Krejčí o návratu Francie do vojenských struktur NATO*. Dostupné z: < http://www.dailymotion.com/video/x8oizb_oskar-krejci-o-navratu-francie-do-v_news>, 12. 4. 2011

¹⁹⁹ VESELÁ, R., SCHELLE, K. *Böhmische Länder und die Integrationsbemühungen in Europa*. Dostupné z: < http://books.google.cz/books?id=iQzdPUKHZLoC&pg=PA168&lpg=PA168&dq=odchod+francie+z+nato+jadern%C3%A1&source=bl&ots=QiTLxaxB46&sig=Rf8l6KNNfkNFigQgFlqd0kwVyoM&hl=cs&ei=cVGkTbyZHJDIswaAj6CdCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CDgQ6AEwBQ#v=onepage&q&f=false>, 12. 4. 2011.

²⁰⁰ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 962.

²⁰¹ KREJČÍ, O. *Oskar Krejčí o návratu Francie do vojenských struktur NATO*. Dostupné z: < http://www.dailymotion.com/video/x8oizb_oskar-krejci-o-navratu-francie-do-v_news>, 12. 4. 2011

postaveném na spojenectví a vzájemné spolupráci, považuje francouzský prezident tento krok za nezbytný k posílení suverenity Francie v mezinárodní politice.²⁰²

4.3 Pražské jaro 1968

4.3.1 Reformy v SSSR

Na vývoj mezi satelity Sovětského svazu a následně zásahy v rámci Varšavské smlouvy mělo vliv to, že díky politice N. Chruščova došlo k určitému rozvolnění. Za života J. V. Stalina by tyto věci byly pochopitelně mimo diskuzi. V průběhu šedesátých let 20. století s nástupem N. Chruščova do úřadu prvního tajemníka KSSS začíná v Sovětském svazu proces částečného uvolňování zkostnatělého stalinského socialismu doprovázený Chruščovovou kritikou samotného J. V. Stalina. Tento fenomén destalinizace se pochopitelně šířil i do sovětských satelitů. V Československu rostla nespokojenost s Novotného režimem kvůli příliš pasivnímu přístupu k liberalizaci poměrů. Oslabení jeho moci, zvolení proreformně smýšlejícího prvního tajemníka UV KSČ a následná rezignace naplno otevřela cestu Pražskému jaru. Obrodný proces v ČSSR sebejistě pokračoval až do stádia, kdy se stal Moskvu a stabilitu socialismus příliš nebezpečným. Poté byl označen za kontrarevoluční a zastaven ozbrojenou invazí spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy.²⁰³

Sovětský vůdce N. Chruščov ve svém projevu na 20. sjezdu KSSS v roce 1956 zdůraznil ve vztahu ke státům sovětského bloku možnost výstavby socialismu různými cestami.²⁰⁴ Jeho kritika stalinismu a podpora umírněných

²⁰² VINOCUR, J. *A Sarkozy spin as France rejoins NATO command*. Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2008/06/30/world/europe/30iht-politicus.1.14095817.html>>, 19. 4. 2011.

²⁰³ DURMAN, K. *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964 - 1991*. Praha: Karolinum, 1998.

²⁰⁴ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 329.

reformem vedla k vlně reformních hnutí, které nabyly intenzity především v Maďarsku, kde byla revoluce v roce 1956 násilně potlačena. “Liberální“ Moskva tak dala jasně najevo, že jakékoliv pokusy o změnu politického systému nebudou tolerovány. Na druhou stranu maďarská revoluce odhalila, jak nestálé ve skutečnosti satelitní režimy jsou.²⁰⁵

4.3.2 Demokratizační proces v ČSSR

V Československu prezident A. Novotný a vedení KSČ novému myšlení příliš nepřáli a liberalizaci poměrů, odhalování pravd stalinského socialismu, rehabilitaci jeho obětí a politické a právní odpovědnosti za tyto činy se bránili. Řada účastníků čtvrtého sjezdu Československého svazu spisovatelů (červen 1967) otevřeně vystoupila s kritikou Novotného režimu. Následovaly postihy – L. Vaculík, I. Klíma a A. Liehm byly z komunistické strany vyloučeni. Strach občanů otevřeně vystoupit s kritikou režimu a posuzovat stav československé společnosti pod vlivem chruščovské politiky však postupně slábl, síla protinovotnovské opozice naopak rostla.²⁰⁶

Výsledkem zasedání UV KSČ (19. - 21. prosinec 1967 a 3. -5. leden 1968) bylo odstoupení A. Novotného z funkce prvního tajemníka UV KSČ. Reformně smýšlející komunisté byli názoru, že by strana neměla nahrazovat vládu a považovali za nutné rozdělení nejvyšších stranických a státních funkcí. Novotný totiž zastupoval funkci jak prezidenta republiky, tak i prvního tajemníka UV KSČ. Na podzim roku 1967, píše ve svém díle A. Benčík, antinovotnovské reformní hnutí komunistů i nekomunistů kulminovalo otevřeným střetem uvnitř vedení KSČ, jehož cílem bylo zbavit A. Novotného křesla tajemníka ÚV KSČ a pokročit tak v řešení problémů ve společnosti.²⁰⁷ Novotnému nepomohla ani Břežněvova návštěva, ani pokus o vnitrostranický

²⁰⁵ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 1. 5. 2011.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ BENČÍK, A. *Requiem za pražské jaro*. Třebíč: Tempo, 1998, s. 19.

převrat. Sovětský vůdce podle A. Benčíka pravděpodobně nepochopil příčinu sporů, domnívající se, že jde především o osobní spory, označil celou věc za vnitřní záležitost KSČ a odmítl ji jakkoli řešit.²⁰⁸

Novotného demise tak byla důkazem oslabení jeho moci a sílícího vlivu reformního hnutí. Novým prvním tajemníkem ÚV KSČ byl zvolen A. Dubček. Lednové události, se znepokojením sledovali v Moskvě, Berlíně, Varšavě i Sofii. Nespokojenost společnosti po lednových změnách ještě vzrostla (Smrkovského článek v deníku *Práce* s názvem *Oč jde, ve kterém „Josef Smrkovský psal o boji s konzervatismem a dogmatismem a potřebě spoluúčasti a spoluodpovědnosti občanů“*²⁰⁹) a naplno se promítla do sdělovacích prostředků a veřejného života. Sdělovací prostředky zbavené cenzury začaly na přelomu března a dubna 1968 československou společnost zahlcovat informacemi nejen o chybách komunistického režimu, ale odhalovaly i hrůzné zločiny padesátých let.²¹⁰

Pod tlakem veřejného mínění 28. března 1968 A. Novotný rezignoval na funkci prezidenta republiky a na jeho místo byl zvolen válečný veterán L. Svoboda.²¹¹ J. Vykoukal ve svém díle uvádí, že jeho volba byla také vzkazem na východ, že změny nepůjdou proti Moskvě. Již během setkání vedoucích představitelů komunistických stran východního bloku v Drážďanech 23. března 1968 si českoslovenští komunisté vyslechli kritiku a vyjádření obav z nepředvídatelného vývoje událostí v ČSSR.

Nová vláda v čele s předsedou O. Černíkem, místopředsedou O. Šikem a J. Smrkovským ve funkci předsedy Národního shromáždění, byla

²⁰⁸ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 383.

²⁰⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 986.

²¹⁰ BENČÍK, A. *Requiem za pražské jaro*. Třebíč: Tempo, 1998, s. 21.

²¹¹ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 13. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 1. 5. 2011.

jmenována 8. dubna 1968.²¹² Státní moc tak byla v rukou proreformních politiků, jejichž slogan "socialismus s lidskou tváří"²¹³ měl ve společnosti obnovit důvěru ve stranu, ale také „*ujistit Sovětský svaz, že nepůjde o maďarskou cestu vývoje*".²¹⁴ Dubnové schválení Akčního programu, definující ideje a cíle reformních politiků zahrnující změny v oblasti občanských práv a demokratizaci politického života, otevřelo dveře demokratizačnímu procesu Pražského jara.²¹⁵

Uvolněním pout se společnost dala do pohybu a Československo zažívalo věci do té doby nemyslitelné. Došlo ke zrušení cenzury, zakládání organizací jako K231 (klub politických vězňů z 50. let), obnoveny byly organizace Sokol a Junák. V červnu byl mezi řadou převratných zákonů a opatření přijat zákon o rehabilitacích a finančním odškodnění obětí politických procesů z padesátých let atd. V tisku vyšel Vaculíkův manifest 2000 slov, motivovaný obavami, aby reformní proces nebyl brzděn či zcela zvrácen konzervativními silami. Dle L. Vaculíka šlo o snahu „*vzrušit veřejné mínění proti těm, kterým vadí příslib progresivního směru ve straně*"²¹⁶, nikoli útočit proti straně jako takové.²¹⁷ Společenská reakce na Vaculíkovo provolání - pod které se podepsala řada významných osobností i obyčejných lidí - vyvolalo paniku nejen v konzervativních protireformních kruzích KSČ, dokonce i mezi některými reformisty, ale především v Moskvě a ostatních státech bloku. A. Benčík píše o tom, že si L. Vaculík ve své nečekaně silné a

²¹² PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 14. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 1. 5. 2011.

²¹³ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 384.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 24. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 1. 5. 2011.

²¹⁶ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 993.

²¹⁷ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 385.

inspirativní výzvě neuvědomil, že domácí konzervativci nepředstavují takové nebezpečí reformnímu procesu právě jako Moskva. Varšavská pětka (Sovětský svaz, Maďarsko, Bulharsko, Polsko a NDR) vědoma si přímého ohrožení socialismu, rozhodla, že situace v Československu již přestala být vnitřní záležitostí pouze KSČ a začala napjatou situaci řešit.²¹⁸

4.3.3 Intevence

Moskva dala vedení KSČ jasně najevo, že v žádném případě nepřipustí, aby československá situace jakkoli ohrozila strukturu socialistického zřízení v Evropě ve prospěch západního imperialismu. Jasným varováním československým soudruhům bylo Břežněvovo přirovnání dění v ČSSR k událostem v Maďarsku v roce 1956.²¹⁹ V obsáhlých varovných nótách přicházejících z Kremlu a komunistických stran Maďarska, Bulharska, Polska a NDR byla zdůrazněna „*nerozborná jednota socialistického společenství*“,²²⁰ o které se L. Břežněv zmínil už 3. června 1968 během maďarské státní návštěvy v Kremlu. Pětice států požadovala okamžité zakročení proti antisocialistickým silám podkopávající autoritu komunistické strany a vyřešení této pro socialistické země nepřijatelné situace. Varšavská pětka navrhovala vedení KSČ uskutečnit společné jednání, ale ÚV KSČ na svém zasedání 19. července tento návrh zamítlo, ovšem bylo ochotné přistoupit na dvoustranné československo-sovětské jednání.²²¹

Klíčovým momentem těchto událostí i důkazem stále rostoucího sovětského znepokojení a nátlaku bylo velitelsko-štabní cvičení vojsk

²¹⁸ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 385.

²¹⁹ BENČÍK, A. *Requiem za pražské jaro*. Třebíč: Tempo, 1998, s. 94.

²²⁰ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 993.

²²¹ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 13. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 8. 5. 2011.

Varšavské smlouvy (československé, maďarské, polské a sovětské jednotky), především pak oddalování odchodu těchto cizích vojsk z území ČSSR. Cvičení Šumava bylo na sovětskou žádost zahájeno již 20. června 1968 (původním termínem bylo září 1968) a oficiální termín ukončení cvičení byl stanoven na 30. června 1968. Přípravu a plánování Šumavy si vzalo na starost a vypracovalo sovětské vedení. Velení ČSLA nebylo se záměrem, organizací ani průběhem cvičení hlouběji informováno. Plán průběhu celého cvičení nebyl podrobněji zpracován a víceméně probíhalo improvizovaně dle pokynů maršála Jakubovského.²²² A. Benčík se ve svém díle zmiňuje o tom, že paralelně se cvičením Šumava probíhalo na území NDR cvičení simulující vpád tankových divízií do Československa, uzavření celé západní hranice a potlačení případné kontrarevoluce v Praze do 48 hodin.²²³

Sovětský maršál A. P. Jakubovskij ještě před zahájením cvičení prosadil navýšení dohodnutého počtu cvičících jednotek na území ČSSR o několik motostřeleckých pluků.²²⁴ Celkový počet zúčastněných vojáků se odhadoval na 30-40 tisíc. Cvičení skončilo dle plánovaného 30. června 1968 ovšem Sověti s odsunem svých jednotek z území republiky nijak nespěchali. Pokus maršál A. P. Jakubovského přesunout vyhodnocení cvičení z 1. července až na 5. července byl díky Dubčekovu nátlaku neúspěšný. První spojenecké jednotky začaly československé území pozvolna opouštět 3. července 1968. Poslední jednotky opustily hranice Československa na začátku srpna 1968.²²⁵

Díky vojenskému cvičení Šumava byly spojenecké oddíly Varšavské smlouvy seznámeny s terénem a dobře připraveny na předpokládaný návrat. Na setkání "pětky" s KSČ 3. října 1968 v Moskvě se již otevřeně hovořilo o

²²² BENČÍK, A. *Requiem za pražské jaro*. Třebíč: Tempo, 1998, s. 65.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ SENÁT PARLEMENTU ČESKÉ REPUBLIKY, *1968 - 40 let po okupaci*. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/predstavujeme/40_let_po_okupaci.pdf, 10. 5. 2011.

tom, že „*obrana socialistických vymožeností je společnou internacionální povinností všech socialistických zemí*“.²²⁶ Plánování intervence bylo dokonale skryto očím veškerým zahraničním pozorovatelům. Cvičení Šumava a posléze zdlouhavé setrvávání a velmi pozvolný přesun cizích vojsk za hranice československého území bylo chytrým a klamným manévrem pro nadcházející intervenci.

Během července 1968 se nátlak ze strany Moskvy na československé soudruhy stupňoval. Československou stranou navrhované dvoustranné jednání se konalo 29. července 1968 v Čierné nad Tisou. Československá delegace v čele s A. Dubčekem se snažila Moskvu přesvědčit, že socialismus v Československu není ohrožen. To však L. Brežněva nezajímalo, ten žádal okamžité ukončení a radikální revizi reformního procesu. Antireformní skupiny uvnitř stranického aparátu neměly kvůli převaze reformistů k takovému zvratu dostatek síly a ČSSR se tak ocitlo v patové situaci.²²⁷ Moskva však vzorec k řešení této situace měla a stejně jako v Maďarsku v roce 1956 se rozhodla socialismus v Československu zachránit zásahem armády. Sovětské, polské, maďarské, bulharské a německé jednotky (500 000 vojáků, 800 letadel, 6300 tanků, 2000 děl) překročily hranice ČSSR v noci z 20. na 21. srpna 1968. Neúspěšná část sovětského plánu počítala s tím, že se konzervativním silám podaří uskutečnit vnitrostranický převrat a přijmout oficiální prohlášení legitimizující sovětskou akci jako pomoc proti kontrarevoluci.²²⁸ Pokus o založení dělnicko-rolnické vlády po vzoru Maďarska v roce 1956 selhal.²²⁹

Předsednictvu UV KSČ se podařilo přijmout prohlášení odsuzující sovětskou okupaci, které bylo poprvé odvysíláno kolem druhé hodiny ranní

²²⁶ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 386.

²²⁷ BENČÍK, A. *Requiem za pražské jaro*. Třebíč: Tempo, 1998, s. 111.

²²⁸ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 994.

²²⁹ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 387.

v Československém rozhlase a vyzývalo občany, aby zachovali klid a nekladli vojskům odpor. A. Dubček, O. Černík, O. Smrkovský, J. Špaček, F. Kriegel a další postavy proreformních sil byli zadrženi a převezeni do Moskvy, kde byli v následujících dnech pod tlakem výhružek donuceni podepsat dokument (z 26 zúčastněných podepsat odmítl pouze F. Kriegel) schvalující intervenci, jisté personální změny, ukončení reformního procesu a normalizaci poměrů pod sovětskou patronací.²³⁰ Ve Vysočanech se 22. srpna s kritikou proti okupaci postavil mimořádně svolaný sjezd KSČ, který podpořil Dubčekovo vedení a žádal odvolání kolaborantů. Den na to, 23. srpna 1968 proběhla úspěšně generální stávka. Toto dění však vývoj událostí nemohlo už nikterak zvrátit.²³¹ Vojenské jednotky satelitních států zůstali na území republiky až do konce září 1968, 16. října byla podepsána dohoda legalizující pobyt sovětských vojsk na československém území. Oficiálním názvem Smlouva o dočasném pobytu vojsk v Československu však nestanovovala ani počet vojáků, ani časově nevymezila dobu jejich pobytu.²³²

Vojenská operace Dunaj²³³ byla největší ozbrojenou akcí na území Evropy od konce druhé světové války, ve které se členské země Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem rozhodly k ozbrojené akci proti jednomu z vlastních členů. Invaze do Československa v říjnu 1968 neporušila pouze smluvní podmínky *Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci*, ale i samotné principy Charty OSN a mezinárodního práva. Československé události roku 1968 byly důkazem ironie existence

²³⁰ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 8. 5. 2011.

²³¹ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000 s. 387.

²³² BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 996.

²³³ PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>, 1. 5. 2011.

Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci a dokonalou prezentací dominantní role Sovětského svazu nad státy východního bloku.

Tady je pochopitelně důležité si uvědomit rozměr této události v rámci Varšavské smlouvy a její dopad na toto uskupení. Ano, Varšavská smlouva nebyla v Československu přijímána s povděkem, a pochopitelně, stejně jako ostatní státy nemohlo ovlivňovat dění uvnitř Varšavské smlouvy. Události Pražského jara 1968 však daleko výrazněji ilustrují onen fenomén samotného nastavení mechanismů Varšavské smlouvy. Jak bylo vůbec možné, že na území státu probíhalo vojenské cvičení, které neměl vůbec pod kontrolou? Poté došlo k vojenské operaci proti jednomu ze členských států, aniž by byl jakkoli informován či varován. Toto, je typickým příkladem, jak Varšavská smlouva fakticky fungovala. Klíčovým aspektem tak je to, že jsme byli členem uskupení, do jehož dění jsme nejenže neměli možnost nijak vstupovat, ale navíc toto uskupení neplnilo onu primární funkci obranné aliance.

4.4 Smlouvy mezi USA a Ruskem týkající se snížení jaderného arzenálu

V šedesátých letech bylo prioritou zahraniční politiky Spojených států v Evropě proces zmírňování napětí mezi oběma mocenskými celky, který byl doprovázen snahou o odzbrojování. V roce 1967 Sovětský svaz sice projevil ochotu zúčastnit se diskuse na toto téma. K zahájení samotný proces vyjednávání však nedošlo až do roku 1969, kdy USA a SSSR oznámily zahájení oficiálních jednání o omezení počtu strategických zbraní. Výsledkem dvou a půl roku trvajících vyjednávání bylo v roce 1972 uzavření smlouvy SALT 1 (Strategic Arms Limitation Talks).²³⁴

Výsledkem dohody SALT 1 bylo prozatímní pětileté omezení tehdejšího počtu mezikontinentálních strategických balistických raket. Součástí SALT 1 byla i smlouva časově neomezená dohoda o

²³⁴ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 158.

nerozmísťování systémů raketové obrany - ABM (Anti-Ballistic-Missiles).²³⁵ Smlouva o kontrole zbrojení SALT 1 byla podepsána 22. května 1972 během americké státní návštěvy v Moskvě. Pobyt amerického prezidenta R. Nixona v hlavním městě Sovětského svazu znamenal významný krok na cestě k uvolňování napětí mezi USA a SSSR. Během Nixonovy květnové návštěvy bylo podepsáno několik smluv a dohod, z nichž jednou z klíčových byla dohoda o zmírnění napětí tzv. Zásady vzájemných vztahů mezi USA a SSSR.²³⁶ Dohoda obě strany zavazovala řešit vzájemné spory mírovými prostředky. R. Nixon se během své osmidenní moskevské návštěvy stal prvním západním politikem, který promluvil prostřednictvím televizního vysílání k sovětskému lidu.²³⁷ SALT I se stal základním stavebním kamenem, pro další jednání a dohody týkající se dalšího omezení strategického arsenálu jak v SSSR a USA.

Jednání o snížení jaderného arsenálu SALT II se znovu otevřela v listopadu 1972. Na rozdíl od SALT I, SALT II nahrazovala pětileté období časově neomezenou, komplexní dohodou o snížení počtu nejen jaderných zbraní, ale i nosičů, odpalovacích zařízení. SALT II podepsali J. Carter s L. Brežněvem v červnu 1979 ve Vídni.²³⁸ „Smlouva měla platit od výměny ratifikačních listin po dobu pěti let (do 31. prosince 1985)“,²³⁹ ale J. Carter požádal o pozdržení smlouvy v Senátu po sovětské invazi do Afghánistánu

²³⁵ U.S.Department of State website. *STRATEGIC ARMS LIMITATION TALKS (SALT I)*. Dostupné z: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt1.html>>, 28. 3. 2011.

²³⁶ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 158.

²³⁷ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1049.

²³⁸ U.S.Department of State website. *TREATY BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS ON THE LIMITATION OF STRATEGIC OFFENSIVE ARMS*. Dostupné z: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>>, 28. 3. 2011.

²³⁹ ČT24. *V Ženevě pokračují rozhovory o jaderném odzbrojení mezi USA a Ruskem*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/svet/58971-v-zeneve-pokracuji-rozhovory-o-jadernem-odzbrojeni-mezi-usa-a-ruskem/>>, 28. 3. 2011.

v roce 1979. SALT II tak sice zůstala neratifikovaná, ale obě strany ji však byly vázány dodržovat.²⁴⁰

SALT II připravila půdu pro další jednání, která začala v červnu 1982 a byla završena podepsáním dokumentu START (Strategic Arms Reduction Talks) v červenci 1991. „*Smlouva své signatáře zavazovala k prvnímu skutečnému snížení stavu strategického jaderného arzenálu o zhruba 30 procent v průběhu sedmi let.*“²⁴¹

4.5 Plán tzv. „Hvězdných válek“

Americký prezident R. Reagan v březnu 1983 v přímém televizním přenosu oznámil, že Spojené státy vzhledem k pokroku jsou připraveny zahájit vývoj nového programu strategického obranného systému (Strategická obranná iniciativa, SDI), které by USA i její evropské spojence měly bezpečně chránit před nepřátelskými řízenými střelami. Pokrok v oblasti laserové a počítačové technologie byl příslibem, který chtěl americký prezident využít k vytvoření obranného systému, který by technologickou vyspělostí dokázal nejen zmírnit hrozbu jaderného útoku, byl by i cestou ke snížení počtu jaderného arzenálu v USA. R. Reagan ve svém projevu z 23. března 1983 poukázal na to, že jde o „*nelehký technický úkol, takový, kterého nemusí být dosaženo před koncem století.*“²⁴²

Nový projekt předpokládal vybudování obranného systému v kosmickém prostoru, který by dokázal najít a zničit nepřátelské střely pomocí počítačové a laserové technologie již ve vzduchu. Sovětský svaz

²⁴⁰ U.S.Department of State website. *TREATY BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS ON THE LIMITATION OF STRATEGIC OFFENSIVE ARMS*. Dostupné z: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>>, 28. 3. 2011.

²⁴¹ ČT24. *V Ženevě pokračují rozhovory o jaderném odzbrojení mezi USA a Ruskem*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/svet/58971-v-zeneve-pokracuji-rozhovory-o-jadernem-odzbrojeni-mezi-usa-a-ruskem/>>, 28. 3. 2011.

²⁴² *National Security: President Reagans Address on Defense and National Security 3/23/83*. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=ApTnYwh5KvE>>, 28. 5. 2011.

hovořil o porušení vojenskostrategické rovnováhy a podněcování ke zbrojení.²⁴³ Ambiciózní projekt byl americkými kritiky označován za „*příliš drahý, příliš technologicky náročný a stěží uskutečnitelný.*“²⁴⁴

Nicméně i přes to, že byl SDI takto označován, propagandistické aspekty tohoto projektu byly využity více než hojně a v této rovině tak splnila svoji roli bezezbytku. To, že SSSR tak výrazně protestoval, nebylo dáno tím, že by si nebyl vědom onoho skutečného stavu Strategické obranné iniciativy. SSSR se skutečně obával narůstání technologických rozdílů a zvláště vezmeme-li v potaz určité zpoždění Sovětského svazu, i když skutečnost nebyla tak tristní, SDI bylo výzvou k tomu, aby byl aktivně proti.

²⁴³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1200.

²⁴⁴ *The Strategic Defense Initiative (SDI) - "Star Wars"*. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=B62n953nQ4o/>, 28. 5. 2011.

5 Rozpad Varšavské smlouvy a jeho souvislosti

V této kapitole jsou nastíněny okolnosti, které vedly k ukončení činnosti organizace Varšavské smlouvy. Kapitola se zabývá vojensko-politickými změnami v mezinárodních vztazích v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století, liberalizací poměrů v Sovětském svazu a rozpadem východního bloku.

5.1 Nová jednání o strategickém odzbrojování

Novým generálním tajemníkem UV KSSS byl 11. března 1985 zvolen člen politbyra M. S. Gorbačov, který ve svém projevu dal najevo nejen „připravenost pokračovat v politice uvolňování napětí a rozvíjení mírové koexistence, ale i vůli změnit ekonomickou i personální politiku strany a tím i chod sovětského státu.“²⁴⁵ M. S. Gorbačov byl umírněným typem reformátora, který se snažil liberalizovat strnulý sovětský systém. „Neměl však jasné představy o reformách, jejich posloupnosti a hloubce, takže jeho zásahy do systému přerostly v revoluci a uvolnily síly, které ho nakonec zničily.“²⁴⁶

Po více než šesti letech (naposledy se vůdci obou zemí setkali v roce 1979 ve Vídni) se také znovu uskutečnilo setkání nejvyšších představitelů Spojených států a Sovětského svazu v Ženevě. R. Reagan i M. Gorbačov vyjádřili připravenost pokračovat v jednáních na nejvyšší úrovni. Závěrečné prohlášení popisovalo průběh tehdejšího setkání takto: „Setkání proběhlo v otevřeném a konstruktivním duchu. Přesto však zůstávají v hodnocení řady

²⁴⁵ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1229.

²⁴⁶ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 647.

kritických problémů vážná diference (...). Obě strany se však shodly na tom, že jadernou válku nelze vyhrát a proto k ní nesmí nikdy dojít“²⁴⁷

Problematickým bodem se stal především ambiciózní americký program Strategické obranné iniciativy (SDI) tzv. „Hvězdné války“, s jehož realizací Sovětský svaz nesouhlasil a snažil se jej zablokovat. Sovětský vůdce neustále prosazoval snížení jaderného arsenálu a zastavení programu SDI by pro SSSR byl předpokladem k uzavření takové dohody. M. Gorbačov se obával vypuknutí nové etapy závodů ve zbrojení, které by přesahovaly ekonomické možnosti Sovětského svazu a znamenaly tak vojenskostrategickou převahu USA.²⁴⁸

SDI zůstal hlavním bodem rozporů i na únorovém (1986) summitu obou státníků v Reykjavíku. *„Gorbačov prohlásil, že by souhlasil s původním Reaganovým požadavkem úplné likvidace jaderných raket středního doletu, pokud by USA upustily od jaderných zkoušek ve vesmíru (návrh mířící proti SDI). S takovými podmínkami Reagan samozřejmě nesouhlasil. M. Gorbačov se přesto do vlasti vrátil přesvědčen, že Reagan nemá v žádném případě v úmyslu na SSSR zaútočit, a svůj postoj prezentoval i politbyru.“²⁴⁹*

5.2 Poslední zasedání Varšavské smlouvy

Na sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu 25. února 1986 M. Gorbačov prohlásil, že hospodářské problémy země rostly rychleji, než byly řešeny a zdůraznil tak potřebu urychleného ekonomického rozvoje. Takový krok však podle M. Gorbačova vyžadoval informovanější a svobodnější obyvatelstvo. Ve svém projevu M. Gorbačov zdůraznil „*potřebu hlubokých*

²⁴⁷ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1239.

²⁴⁸ KAPLAN, F. *Ron and Mikhail's Excellent Adventure*. Dostupné z: <<http://www.slate.com/id/2102081/>>, 20. 4. 2011.

²⁴⁹ Tamtéž.

*reforem (perestrojka) a nutnost posílit socialistickou demokracii.*²⁵⁰ Komunistická strana Sovětského svazu se začala štěpit na reformní a konzervativní křídlo a postupně ztrácela vliv ve prospěch státní moci. „*Uvolnění kontroly za perestrojky se projevilo rychlým růstem nacionalismu a nakonec vedlo k probuzení jednotlivých národů.*“²⁵¹ „*Reformy, které začaly jako revoluce “shora“, se obrátily v revoluci “zdola“.*“²⁵² Uvolnění kontroly jak nad státem, tak nad společností (glasnost) bylo faktorem, který uvolnil revoluční síly vedoucí k rozpadu východního bloku.

Posledním krokem k revolucím ve východoevropských státech byl projev M. Gorbačova v červenci 1989 na zasedání Rady Evropy ve Štrasburku. M. Gorbačov ve svém projevu definoval postoj Moskvy vůči satelitům. „*(...) sociální a politický řád v té či oné zemi se změnil v minulosti a může se změnit i napříště. Je to však výsadní záležitost národů samých a jejich volby. Jakékoliv zasahování do vnitřních záležitostí, jakékoliv pokusy omezit svrchovanost států, jak přátel a spojenců, tak kohokoliv jsou nepřijatelné.*“²⁵³

Politický poradní výbor, jakožto nejvyšší politický orgán Varšavské smlouvy se naposledy sešel 1. července 1991 v pražském Černínském paláci, aby jeho členové, zástupci Československa, Polska, Maďarska, Bulharska, Sovětského svazu a Rumunska, podepsali protokol o rozpuštění Varšavské smlouvy.²⁵⁴

²⁵⁰ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 649.

²⁵¹ Tamtéž, s. 652.

²⁵² Tamtéž s, 676.

²⁵³ VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, s. 645.

²⁵⁴ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1364.

6 NATO po roce 1990 a jeho transformace

Následující kapitola je věnována změnám, které NATO muselo přijmout v reakci na události, které se odehrály v Evropě na přelomu 80. a 90. let a vedly k rozpadu východního bloku, rozpuštění Varšavské smlouvy a konci Studené války. Se změnou mezinárodní situace se tak objevila otázka dalšího smyslu existence NATO. Co se Severoatlantickou aliancí nyní bude, je její existence nadále nutná a jestli ano, jakým směrem by měla její působnost směřovat. NATO bylo rozhodnuto pokračovat v obraně míru a demokracie. Novou strategickou koncepcí byly definovány nové cíle i priority přizpůsobené podmínkám vojenskopolitické situace v Evropě.

6.1 Zpráva z Turnberry

Důkazem toho, jak rychlý a překvapivý byl průběh politických změn ve východní Evropě během roku 1989, byla i reakce ze strany aliance, která se k východoevropskému dění oficiálně vyjádřila až na zasedání Severoatlantické rady v červnu 1990 v Turnberry (Skotsko). Výsledkem turnberrských jednání byl dokument tzv. Zpráva z Turnberry, ve které ministři zahraničí NATO vyjádřili *„odhodlání chopit se příležitosti vyplývající z hlubokých změn v Evropě a pomoci vybudovat nový řád založený na míru, svobodě, spravedlnosti a demokracii. A v tomto duchu, podávají Sovětskému svazu a ostatním evropským státům ruku přátelství a spolupráce.“*²⁵⁵

Během revolucí v roce 1989, které de facto ukončily existenci Varšavské smlouvy, tak NATO přišlo o nepřítele, na jehož existenci byly jeho základy prakticky postaveny. Tato situace otevřela novou fázi vývoje aliance. Severoatlantická rada na začátku července 1990 vydala tzv. Londýnskou deklaraci, která definovala transformaci Severoatlantické aliance. Dokument

²⁵⁵ NORTH ATLANTIC COUNCIL. *Message from Turnberry*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900608b.htm>, 15. 5. 2011.

potvrzoval funkci aliance jako obranného seskupení zajišťující bezpečnost členských zemí a udržující strategickou rovnováhu na evropském kontinentu, tak jak tomu bylo i v minulosti. Klíčovou změnou však byla nabídka státům střední a východní Evropy k navázání oficiálních diplomatických styků. Dokument stanovoval, že po stažení sovětských vojsk z východní Evropy se i zásadně změní strategie a struktura aliančních ozbrojených sil.²⁵⁶

6.2 Sjednání Německa

Berlín nebyl pouze významnou vojenskostrategickou pozicí Sovětského svazu a západních mocností (USA, Velká Británie a Francie) a ohniskem mnoha závažných krizí, ale byl především symbolem ideologicky rozděleného světa. Sjednání Berlína (resp. Německa) bylo dle mnoha prohlášení NATO označováno za hlavní faktor stability a rovnováhy v Evropě.²⁵⁷ I přes to, že obyvatelé obou německých států, dle dokumentů NATO, se sjednocením sympatizovali,²⁵⁸ nebyla tato možnost vzhledem k sovětskému silnému vojenskopolitickému vztahu k této oblasti až do eskalace politické situace ve východní Evropě v roce 1989, jak zmiňují J. Fidler s P. Marešem, příliš reálná. Na podzim roku 1989, stejně tak jako jiná východoevropská města, byl i Berlín dějištěm řady významných událostí. V říjnu 1989 vyšly ve východoněmeckých městech do ulic tisíce lidí, aby demonstrovaly svoji nespokojenost se současným režimem. V reakci na tuto situaci byl 18. října odvolán generální tajemník komunistické strany NDR E. Honecker.²⁵⁹ 9. listopadu 1989 NDR otevřela hranice do západního Berlína a berlínská zeď, nejvýznamnější symbol Studené války se po téměř třech

²⁵⁶ NORTH ATLANTIC COUNCIL. *London Declaration*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/basicxt/b900706a.htm>, 15. 5. 2011.

²⁵⁷ NORTH ATLANTIC COUNCIL. *Message from Turnberry*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900608b.htm>, 15. 5. 2011.

²⁵⁸ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 202.

²⁵⁹ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1317.

desetiletích zhroutila.²⁶⁰ Její pád znamenal nejen konec bipolárního systému, ale tedy i začátek mezinárodně-politických změn v nové Evropě.

Západní státníci nebyli v otázce sjednocení Německa příliš optimističtí, protože věděli, že Sovětský svaz se strategické pozice nebude chtít vzdát. Navíc zde byly obavy i uvnitř aliančních států (např. Francie) o změně poměru rozložení sil na evropském kontinentu. S probíhajícími změnami USA věřily, že sjednocení obou států je již nevyhnutelné, ovšem oficiální stanovisko Moskvy nadále pokládalo jednotné Německo za nepřijatelné. Klíčovou osobou budoucího sjednocení se však stal západoněmecký kancléř H. Kohl, který se rozhodl vzít situaci do vlastních rukou a 28. listopadu 1989 představil Spolkovému sněmu desetibodový program rozvoje vztahů mezi německými státy, který, jak píše J. Fidler s P. Marešem, byl prakticky programem sjednocení.²⁶¹

Výsledkem jednání mezi Sovětským svazem a Spolkovou republikou o sjednocení se stala Američany navrhovaná smlouva tzv. 4 plus 2, na základě které probíhalo jednání o sjednocení Německa mezi čtyřmi vítěznými mocnostmi, NDR a Spolkovou republikou Německo. Nejproblematictější momentem se samozřejmě stala otázka členství sjednoceného Německa v Severoatlantické alianci. Postoj M. Gorbačova k tomuto problému nebyl dle Američanů neoblopný, ale složitý vzhledem k sovětské domácí politice. 16. července 1990, po několikadenní schůzce s H. Kohlem pak na tiskové konferenci M. Gorbačov rezignovaně akceptoval přijetí sjednoceného Německa do NATO.²⁶² 12. září 1990 byla smlouva 4 plus 2 stvrzující sjednocení Německa v Paříži podepsána. 3. října 1990, kdy dle smlouvy

²⁶⁰ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 203.

²⁶¹ Tamtéž, s. 204.

²⁶² BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1341.

zanikla práva vítězných mocností na území Německa, se sjednocené Německo stalo oficiálním členem NATO.²⁶³

6.3 Nová strategická koncepce NATO

Představa toho, jakým směrem se bude Severoatlantická aliance ubírat, byla ukotvena již v tzv. Londýnské deklaraci. Tento dokument z léta 1990 nejenže zdůrazňoval tradiční principy aliance jako obranného paktu, ale bývalým nepřátelům, státům Varšavské smlouvy byla na základě tohoto dokumentu nabídnuta diplomatická i vojenská pomoc (v listopadu 1991 NATO zahájilo činnost Severoatlantické rady pro spolupráci – NACC²⁶⁴). Změny také zahrnovaly snížení počtu aktivních ozbrojených sil NATO ve prospěch jejich flexibility a schopnosti rychlého nasazení na místo určení.²⁶⁵

Nová, první neutajená strategická koncepce, pak byla výsledkem summitu NATO v Římě v listopadu 1991 a přímo vycházela z Londýnské deklarace. Text nové koncepce určoval „*defenzivní charakter NATO a odhodlání jejích členů bránit svoji bezpečnost, svrchovanost a územní integritu severoatlantické oblasti.*“²⁶⁶ V dokumentu byla dále zdůrazněna úloha dialogu a kolektivní obrany. Americké jaderné zbraně a ozbrojené síly, které na evropském kontinentu setrvají a budou důkazem politické integrity oblasti severního Atlantiku.²⁶⁷

²⁶³ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 204.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 225.

²⁶⁵ NORTH ATLANTIC COUNCIL. *London Declaration*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/basicxt/b900706a.htm>>, 15. 5. 2011.

²⁶⁶ NATO. *The Alliance's New Strategic Concept*. Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm>, 15. 5. 2011.

²⁶⁷ NATO. *The Alliance's New Strategic Concept*. Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm>, 15. 5. 2011.

6.4 Další rozšiřování Severoatlantické aliance

I přes to, že již v říjnu 1991 vyjádřilo Československo, Polsko, Maďarsko přání stát se členy Severoatlantické aliance, a získat tak její bezpečnostní záruky, jejich cesta do struktur NATO však nebyla jednoduchá. J. Fidler s P. Marešem ve svém díle zmiňují vyjádření francouzského ministra zahraničí, který prohlásil, že takový krok by mohlo Rusko považovat za znovuoobnovení hrozby a USA stojí jednoznačně proti cestě NATO na východ. O změně postoje k této otázce se začalo uvažovat v roce 1993 a to přímo v Bílém domě. Americký prezident B. Clinton se rozhodl otázku rozšíření NATO na americké půdě rozvířit.²⁶⁸

Výsledkem jeho tlaku byl program Partnerství pro mír, zahrnující vojenskou spolupráci zemí, které by se do programu vstoupily, ovšem bez bezpečnostních záruk či záruk na přijetí do NATO. V lednu 1994 byl program oficiálně schválen Severoatlantickou radou.²⁶⁹ Tento program Severoatlantické aliance, který byl postaven na předpokladu, že „*stabilita a bezpečí euroatlantické oblasti může být dosažena pouze spoluprací na politické a vojenské úrovni*“²⁷⁰ a posiloval tak vazbu bývalých států Varšavské smlouvy na Severoatlantickou alianci, položil základ budoucích rozšíření NATO. Program byl snahou jak určitým způsobem vyhovět státům, které toužily být členy NATO a přitom alternativou jak nerozezlít Sovětský svaz.²⁷¹

Podobně jako německý kancléř H. Kohl v otázce Německa, se americký prezident B. Clinton rozhodl učinit zásadní krok, když při své návštěvě Evropy (1994) prohlásil, že otázka rozšíření již není zda, ale kdy, jak ve svém díle zmiňují J. Fidler s P. Marešem. Tento postoj Američané

²⁶⁸ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 235.

²⁶⁹ *Partnerství pro mír*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_summit.asp?y=na_summit/partnerstviproimir.htm>, 15. 5. 2011.

²⁷⁰ *Partnership for Peace: Framework Document*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>>, 15. 5. 2011.

²⁷¹ *Partnership for Peace: Framework Document*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>>, 15. 5. 2011.

následně demonstrovali i na půdě NATO a v září 1995 pak byly vydány požadavky pro uchazeče o přijetí. Avšak díky negativní ruské reakci a pravděpodobně nadcházejícím americkým prezidentským volbám byl celý proces až do přelomu roku 1996/1997 přerušen. Ruský postoj k americké iniciativě rozšíření byl od samého začátku jednoznačně odmítavý, ovšem diplomatickou cestou se jej dařilo alespoň mírnit (např. Partnerství pro Mír).²⁷²

Na přelomu roku 1996/97 Rusko pochopilo, že jakékoliv snahy o zastavení procesu rozšíření jsou zbytečné a pokusilo se vyjednávat o podmínkách ruského souhlasu s cestou na východ. Významnou úlohu při jednáních o rozšíření NATO sehrála i americká ministryně zahraničí s českými kořeny, a tedy určitou vazbou k Evropě, M. Albrightová, která dala v květnu 1997 v Moskvě jasně najevo, že rozšíření Severoatlantické aliance již nelze nijak zabránit. O několik dní později byl v Paříži podepsán dokument tzv. Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a Ruskou federací.²⁷³ Dohoda byla postavena na posilování vzájemných vztahů a kooperace v otázkách evropské bezpečnosti, ovšem celkově byla pro Rusko prohranou diplomatickou bitvou, když se mu nepodařilo prosadit pro něj klíčové body týkající se podílu na rozhodování o nových členských státech.²⁷⁴

8. července 1997 byl s v Madridu přijat významný dokument tzv. Madridská deklarace o euroatlantické bezpečnosti a spolupráci, jež obsahovala, že prvními nově přijatými státy do NATO budou Česká republika, Maďarsko a Polsko. Madrid tak symbolicky otevřel cestu státům, které budou připraveny stát se novými členy Severoatlantické aliance.²⁷⁵ Dokument byl ratifikován 23. dubna 1999 na summit k 50. výročí vzniku

²⁷² FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 236.

²⁷³ Tamtéž. s. 233.

²⁷⁴ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1487.

²⁷⁵ FIDLER, J., MAREŠ, P. Dějiny NATO. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 239.

NATO. Během summitu byla přijata nová strategická koncepce a také plán dalšího rozšiřování Severoatlantické aliance.²⁷⁶

Od roku 1999, kdy na základě historické Madridské deklarace bylo NATO rozšířeno o tři nové členy, došlo do roku 2009 ke dvěma dalším rozšířením. V roce 2002 během listopadového summitu NATO v Praze bylo celkem sedm východoevropských států (Estonsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Bulharsko, Slovensko a Slovinsko) pozváno k zahájení jednání o jejich vstupu do Severoatlantické aliance, aby se v roce 2004 se staly oficiálními členy NATO.²⁷⁷ O pět let později, v roce 2009 aliančními členy, na základě pozvání z budapeštského summitu z dubna 2008 staly Chorvatsko s Albánií a rozšířily tak počet států Severoatlantické aliance na 28.²⁷⁸

6.5 Aktivita NATO v bývalé Jugoslávii

Nová strategická koncepce ratifikovaná v dubnu 1999 přinášela zásadní změny v orientaci a cílech Severoatlantické aliance. Nová doktrína umožňovala alianci být vojensky aktivní i mimo Článek 5 Washingtonské smlouvy. To znamená, jak vysvětluje O. Krejčí, „že by aliance měla dělat *mise v euroatlantické oblasti, aniž by byly státy aliance napadeny* a to na základě vlastního rozhodnutí, *nikoliv nutně s mandátem rady bezpečnosti OSN.*“²⁷⁹ Dle jeho slov se touto doktrínou NATO mění z uskupení založeného na principech kolektivní obrany na „správce“ nad určitou oblastí.

Vážné porušování lidských práv Albánců v provincii Kosovo, na jihu Srbska vedlo Severoatlantickou alianci 24. března 1999 k zahájení

²⁷⁶ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1530.

²⁷⁷ NATO. *Enhancing security and extending stability through NATO enlargement*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/enlargement/enlargement_eng.pdf>, 3. 6. 2011.

²⁷⁸ NATO. *Bucharest summit declaration*. Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm>, 3. 6. 2011.

²⁷⁹ KREJČÍ, O. *Oskar Krejčí o návratu Francie do vojenských struktur NATO*. Dostupné z: <http://www.dailymotion.com/video/x8oizb_oskar-krejci-o-navratu-francie-do-v_news>, 22. 5. 2011.

bombardování Jugoslávie. Rozhodnutí o bombardování bylo přijato na základě rezoluce OSN 23. března 1999. Vojenská operace v Jugoslávii se netýkala obrany některého ze členských států aliance, ale byla postavena na společné obraně Evropy proti určité agresi, tedy na principu ukotveném v nově strategické koncepci. Tyto letecké útoky, které trvaly do 10. června, kdy byla přijetím rezoluce OSN válka v Kosovu ukončena, byly první ozbrojenou akcí Severoatlantické aliance proti suverénnímu státu.²⁸⁰

12. července 1999 byly na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN v rámci operace Společný strážce na území Kosova poslány mnohonárodní mírové jednotky KFOR (Kosovo Force) jako garanti bezpečnosti ve stále neklidné, válkou postižené oblasti. Jedním z problémů, které musely řešit, byla kontrola jednotek Kosovské osvobozené armády (UCK), po té, co jejich bojovníci odmítli složit zbraně a snažili se vzít bezpečnost Kosova do svých rukou. Konečná dohoda o jejich demilitarizaci byla podepsána 21. června 1999.²⁸¹ Operace KFOR, která od roku 1999 stále trvá, se zúčastnilo 25 členských a 12 nečlenských zemí NATO.²⁸²

6.6 Mise ISAF

Teroristický útok z 11. září, kdy příslušníci teroristické organizace al-Kajdá zaútočili na Spojené státy americké, byly významným mezníkem v historii mezinárodních vojenskopolitických vztahů a počátkem stále dlouhé a vyčerpávající války s terorismem. Odpovědí americké administrativy na tyto útoky a zahájením války proti terorismu byla ozbrojení invaze do Afghánistánu (operace Trvalá svoboda), jejímž cílem bylo svržení Talibanu,

²⁸⁰ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 1535.

²⁸¹ Tamtéž, s. 1336.

²⁸² *KOSOVO FORCE*. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.asp?y=na_zpravy/mise_kfor.htm, 22. 5. 2011

radikální islámské militantní skupiny, která ovládala většinu území Afghánistánu a byla úzce spojena s teroristickou organizací al-Kajdou.²⁸³

Paralelně s touto operací na afghánském území probíhá operace Severoatlantické aliance ISAF (International Security Assistance Force). Jednotky ISAF byly vytvořeny po svržení vlády Talibanu v německém Bonnu v prosinci 2001.²⁸⁴ Cílem operace ISAF bylo zajištění bezpečnosti a „asistence afghánské vládě (...) v jejich úsilí rozšířit své pravomoci na celé území a pomáhat zajistit bezpečné prostředí pro konání svobodných a rovných voleb, šíření práva a obnovu země.“²⁸⁵ 11. srpna 2003 převzala Severoatlantická aliance vedení nad touto operací a její působnost se rozšířila z oblasti hlavního města Kábulu na celé území Afghánistánu.²⁸⁶

11. srpen 2003 se tak stal zlomovým datem z hlediska působnosti Severoatlantické aliance. Operace ISAF, která tak byla první operací NATO mimo evropské území je důkazem toho, jak moc se alianční cíle a politika novou doktrínou (1999) změnily, ovšem je také důkazem toho, že NATO i po konci Studené války nadále zůstalo důležitou a potřebnou organizací.

6.7 Občanská válka v Libyi

V lednu 2011 libyjská armáda násilně zakročila proti demonstracím, které navazovaly na protesty v sousedních arabských zemích, a volaly po odstoupení současného vůdce M. Kaddáfího. Povstalci

²⁸³ BBC. 2001: *US launches air strikes against Taleban*. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/7/newsid_2519000/2519353.stm>, 4. 6. 2011.

²⁸⁴ *About ISAF*. Dostupné z: <<http://www.isaf.nato.int/history.html>>, 4. 6. 2011.

²⁸⁵ ISAF. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.asp?y=na_zpravy/mise_isaf.htm/>, 4. 6. 2011.

²⁸⁶ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Role NATO a ISAF v Afghánistánu*. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/nato.brussels/cz/aktualni_tema_afghanistan/role_nato_a_isaf_v_afghanistanu.html>, 4. 6. 2011.

podpoření částí libyjské armády získali během února 2011 pod svoji kontrolu východní část Libye, ovšem M. Kaddáfího přívrženci, posílení o žoldáky z jiných afrických zemí (převážně z Čadu a Nigeru), postupně znovudobývala povstalci ovládaná města.²⁸⁷ Západní svět se do tohoto vyostřeného konfliktu rozhodl vložit ozbrojenou akcí, tedy použitím síly. Po osmi dech bombardování Libye USA, Francií a Velkou Británií²⁸⁸ vydala 17. března 2011 Rada bezpečnosti OSN rezoluci 231 a dala právo Severoatlantické alianci převzít kontrolu nad touto akcí a zajistit vzdušnou bezletovou zónu nad Libyí,²⁸⁹ aby tento prostor nebyl využíván k zabíjení civilistů Kaddáfího vojenskými jednotkami. Aliance tak vstoupila do občanské války na straně slabšího z účastníků, tedy libyjských povstalců, s tvrzením, že půjde o ozbrojenou akci pouze ze vzduchu, k zastavení postupu Kaddáfího jednotek a ochranně civilního obyvatelstva a nedojde tedy k vyloštění pozemních ozbrojených jednotek.²⁹⁰ V současné době je západ země i hlavní město Tripolis stále kontrolován vládními silami a svržení libyjského vůdce je v nedohlednu. Situace tak ustrnula na mrtvém bodě a není jasné, zdali může být bez konečné pozemní invaze aliančních vojsk zcela ukončena.

²⁸⁷ GARDNER, F. *Libya: Who is propping up Gaddafi?* Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12558066>>, 22. 5. 2011

²⁸⁸ FS FINAL WORD. *At war in Libya..* Dostupné z: <http://mail.centrum.cz/download.php?msg_id=00000000076800027e3c0178dae4&idx=4&filename=FW110627.pdf/>, 27. 6. 2011

²⁸⁹ ČT24. *OSN schválila zásah v Libyi, údery začnou za několik hodin.* Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/svet/118480-osn-schvalila-zasah-v-libyi-udery-zacnou-za-nekolik-hodin/video/1/>>, 22. 5. 2011

²⁹⁰ KREJČÍ, O. *Válka o Libyi.* Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=tR5oZZPEi6Q>>, 22. 5. 2011

7 Komparace Varšavské smlouvy a Severoatlantické aliance

Po téměř čtyři desetiletí druhé poloviny dvacátého století byla globální politika ovlivňována vztahy mezi dvěma mocenskými celky. Jejich mezinárodní politická síla a schopnost ovlivňovat osudy ostatních států, posílena společným vítězstvím ve druhé světové válce, vedly k nové formě uspořádání mezinárodně-politické situace ve světě. Rostoucí nedůvěra, vzájemná nepředvídatelnost vycházející z politické, ekonomické a ideologické rozdílnosti mezi USA a Sovětským svazem fakticky vedly k rozpadu válečné koalice a vzniku bipolárního²⁹¹ politického klimatu tzv. Studené války, jejíž těžiště bylo soustředěno na evropském kontinentu, kde také v roce 1989 skončila.

Poválečné rozdělení světa, strach z nepřítele a rozšiřování jeho vlivu vedlo ke vzniku dvou uskupení, Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy. I přes vzájemnou podobnost těchto vojenských aliancí, které sdružovaly státy s cílem kolektivní bezpečnosti svého území, byly rozdíly v samotném základu jejich existence. Severoatlantická aliance byla výsledkem procesu kolektivní snahy západních evropských demokracií o vytvoření prostředku obrany míru, demokracie a vlastní národní suverenity.

Na druhé straně, Varšavská smlouva byla teoreticky postavena na podobných základech, kdy teoretická východiska kolektivní obrany členských států byla sice nastavena podobně, ovšem reálně fungovala na zcela odlišných principech. Podepsání Varšavské smlouvy jako protipólu Severoatlantické aliance šest let po vzniku NATO mělo být reakcí na přijetí SRN do NATO. Jaký však byl skutečný záměr vytvoření tohoto vojenského uskupení, není zcela jasné. Pravděpodobně nemuselo jít o nic víc, než snahu oficiálně pojmenovat nástroj sovětské mocenské politiky ve východní a

²⁹¹ WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.

střední Evropě. Členské státy Varšavské smlouvy byly v sovětské sféře vlivu již od konce druhé světové války, podepsáním smlouvy došlo jen k upevnění sovětského hegemonního postavení v této oblasti a bylo tak de facto formálním aktem. I přes to, že Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci zdůrazňovala především prvek kolektivní bezpečnosti socialistických států před imperialistickou rozpínavostí, založený na rovnosti a prohloubení vojenské i politické spolupráce států východní Evropy. Některé ze sovětských strategických dokumentů počítaly se satelitními státy jen jako s ochrannou palisádou hranic a území Sovětského svazu, jejichž úkolem by v případě nepřátelské agrese bylo primární odražení útoku jednotek NATO.

Socialistické státy východní Evropy měly pouze sekundární roli a nebylo jim umožněno se na organizaci a fungování aliance hlouběji podílet. Při pohledu na organizační strukturu obou aliancí je patné, jak moc se tyto v postatě na stejných principech postavené organizace lišily. Na rozdíl od organizační struktury Severoatlantické aliance, která odrážela rovnost svých členů, organizační struktura Varšavské smlouvy, nebyla tak pevně stanovená, a byla postavena na jednoznačné dominanci Sovětského svazu ve všech klíčových oblastech či kombinací obou. Zástupci spojeneckých států Sovětského svazu nebyli zastoupeni v žádné z vedoucích pozic, nepodíleli se na tvorbě vojenskostrategických plánů ani koncepcí, i přes to, že jejich vojenská síla tvořila přibližně jednu třetinou spojených sil.²⁹²

Názornou ukázkou vztahu Sovětského svazu k socialistickým státům východní Evropy byl rok 1968. Sovětský svaz se v říjnu 1968 rozhodl silovým řešením ukončit liberalizační proces probíhající na území jednoho ze svých členských států. Československý obrodný proces, který reagoval na Chruščovovu podporu umírněných reforem a určité uvolňování pout stalinovského socialismu, nenesl známky kontrarevoluce či náznaky maďarské cesty vývoje z roku 1956.

²⁹² SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998.

Dne 23. října 1956 vypuklo v Maďarsku protikomunistické lidové povstání. Ozbrojení maďarští povstalci v Budapešti zaútočili na státní budovy a 24. října 1956 do hlavního města přijely sovětské tanky. Do čela vlády byl jako kompromisní řešení dosazen proreformně smýšlející Imre Nagy.²⁹³ Nový předseda vlády 1. listopadu 1956 oznámil vystoupení Maďarska z Varšavské smlouvy. 4. listopadu pak sovětská armáda zaútočila na maďarské hlavní město. Krvavé boje skončily 15. listopadu 1956, kdy sovětská armáda povstání potlačila a ovládla zemi.²⁹⁴

V roce 1966 se Francie rozhodla opustit vojenské struktury Severoatlantické aliance mimo jiné také z důvodu zbavení se závislosti na USA, na cizím velení a posílit tak svoji pozici nezávislé vojenskopolitické velmoci. Jakkoli překvapivé toto rozhodnutí ze strany Francie bylo, ani USA, ani jiné státy NATO nepodnikly vojenskou operaci, aby francouzskému odchodu z NATO zabránily. Českoslovenští proreformní komunisté v čele s A. Dubčekem neměli v úmyslu z Varšavské smlouvy vystoupit a usilovně se snažili Moskvu přesvědčit, že československý socialismus není reformním procesem ohrožen. Pražské jaro nemělo parametry kontrarevoluce ani ambice demontovat stávající socialistické zřízení. Šlo pouze o jinou formu socialismu (socialismus s lidskou tvář), a přesto Sovětský svaz zvolil použití síly k zastavení revolučního procesu, aby v srpnu 1968 pět armád socialistických států Varšavské smlouvy provedlo ozbrojenou invazi na území jednoho ze svých členů. Na druhou stranu je zde třeba vystoupení Albánie z Varšavské smlouvy v roce 1968. Ovšem nemůžeme konstatovat, že by státy Severoatlantické aliance kdy zasahovaly do vnitřních záležitostí členských států. V kontextu existence Severoatlantické aliance není možno si představit, že by podobný postup vůči členským státům, jaký zvolila Varšavská smlouva v letech 1956 a 1968 byl kdy v rámci NATO aplikován. Stejně jako následná aplikace tzv. Brežněvovy doktríny (1968) zpochybňující

²⁹³ BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století*. 1. vyd., Praha: Fortuna Print, 2000, s. 830.

²⁹⁴ FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, s. 92.

suverenitu členských států, jejíž ústřední pasáž zněla takto: „*Národy komunistických zemí a jejich komunistické strany mají a musí mít svobodu v rozhodování o cestě rozvoje jejich zemí; avšak žádné jejich rozhodnutí nesmí škodit ani socialismu v jejich zemi, ani základním zájmům ostatních socialistických zemí.*“²⁹⁵ Z toho je naprosto zřetelné nastavení oněch mechanismů Varšavské smlouvy, a že role Moskvy zde byla klíčová.

Když v roce 1989 ve střední a východní Evropě vypukly revoluce, socialistické státy se začaly měnit v demokratické republiky, a východní blok se tak rozpadl, signatáři Varšavské smlouvy si uvědomili, že další existence této aliance je již bezpředmětná. V roce 1991 tak byla podepsána dohoda o ukončení činnosti Varšavské smlouvy. Na tento překotný vývoj v politickém uspořádání Evropy samozřejmě muselo reagovat NATO. Rozpad Varšavské smlouvy a tedy ztráta nepřítelů postavila před Severoatlantickou aliancí otázku její vlastní existence. Jakým směrem by se Severoatlantická aliance měla v novém mezinárodně-politickém prostředí ubírat? Změny v orientaci NATO, které přinesla nová doktrína z roku 1999, znamenaly rozšíření působnosti západní vojenské aliance i mimo oblast severoatlantického prostoru k zajištění úplné bezpečnosti svých členů i příslib budoucího rozrůstání členské základny NATO.

Nové cíle a ambice Severoatlantické aliance vycházející z doktríny z roku 1999 nebyly snadné a pozice světového garanta míru, kterou Aliance přijala, byla nelehká. Od roku 1999 se ozbrojené síly Severoatlantické aliance účastní čtyř válečných konfliktů (válka v Afghánistánu, Iráku, Kosovu a Libyi).²⁹⁶ Politika síly prosazovaná americkou administrativou, války v Afghánistánu a Iráku, odkryly určité rozdíly mezi atlantickými spojenci v názorech na takové pojetí ozbrojených aktivit v mezinárodních vztazích,

²⁹⁵ DURMAN, K. *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964 - 1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 120.

²⁹⁶ KREJČÍ, O. *Válka o Libyi*. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=tR5oZZPEi6Q>>, 23. 5. 2011

ovšem je pravdou,²⁹⁷ že Severoatlantická aliance zůstává i nadále silnou a potřebnou organizací. Má-li tomu tak být i v budoucnu, musí Severoatlantická aliance dle slov O. Krejčího „hledat i politická řešení sporů a být nikoli pouze vojenskou, nýbrž politicky-vojenskou institucí.“²⁹⁸

²⁹⁷ KREJČÍ, O. *Válka o Libyi*. Dostupné z: < <http://www.youtube.com/watch?v=tR5oZZPEi6Q>>, 23. 5. 2011

²⁹⁸ Tamtéž.

Závěr

Cílem této práce bylo charakterizovat vojensko-politické organizace, Severoatlantickou alianci a Varšavskou smlouvu a následně provést komparaci obou těchto seskupení z hlediska jejich struktury a působení.

Bakalářská práce je členěna do sedmi kapitol.

V první kapitole je popsán proces a souvislosti vzniku Severoatlantické aliance z hlediska poválečného politického vývoje na evropském kontinentu a zahraniční politiky USA a SSSR. Podrobněji jsem se věnoval událostem, které měly zásadní vliv na vznik této aliance, jako jsou závěry konferencí v Jaltě a Postupimi, změna sovětského kurzu a iniciativa evropských demokracií k posílení vlastní bezpečnosti.

Druhá kapitola je věnována Severoatlantické alianci, její struktuře a vývoji vojensko-strategických doktrín. Nastínil jsem zde proces vývoje strategických koncepcí od vzniku Severoatlantické aliance až do druhé poloviny šedesátých let. Pozornost je věnována strategické koncepci štítu a meče, politice nového pohledu, vývoji během první poloviny šedesátých let dvacátého století a sním spojenou strategií pružné odpovědi.

Třetí kapitola je zaměřena na charakteristiku Varšavské smlouvy. Kapitola popisuje souvislosti jejího vzniku a nastavení mechanismů uvnitř vojenské a politické struktury této aliance. Vývoj vojensko-politické strategie Varšavské smlouvy je ilustrován v historickém kontextu konkrétních období Studené války.

Ve čtvrté kapitole je dán prostor klíčovému událostem v historii Varšavské smlouvy a NATO. Zásadní momenty, kterým se tato kapitola věnuje, jsou druhá berlínská krize a sovětsko-americká jednání o snižování jaderného arsenálu. Značný prostor je v této kapitole také věnován klíčovému momentům uvnitř samotných aliancí, jako jsou francouzský odchod z vojenských struktur NATO a události v Československu v roce 1968.

V páté kapitole jsou popsány souvislosti, které vedly k ukončení existence Varšavské smlouvy. Kapitola je zaměřena na nástin vojensko-politické situace ve druhé polovině osmdesátých let. Je zde popsán vývoj

sovětsko-amerických vztahů od poloviny osmdesátých let dvacátého stoleté, i vnitřní změny v Sovětském svazu spojené s osobou M. Gorbačova.

Šestá kapitola popisuje transformaci Severoatlantické aliance, ke které došlo po roce 1990. V kapitole jsou uvedeny souvislosti, které vedly ke změně podoby NATO, jeho cílů a působení. Pozornost je věnována zlomovým rokům 1999 a 2003. Nastíněna je i současná situace a působení NATO v Libyi.

Sedmá kapitola je věnována reflexi stěžejních rozdílů mezi oběma vojensko-politickými aliancemi a samotné komparaci Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy.

Cíl práce se podařilo realizovat byť s vědomím určitých omezení, vyplývajících z limitovaného rozsah této práce. Nebylo proto tedy možno zohlednit všechny souvislosti spojené s tímto tématem, takže řada otázek se zde nabízí k dalšímu zpracování.

Prameny a literatura

BENČÍK, A. *Rekviem za pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Třebíč: Tempo, 1998, s 269. ISBN 80-238-2192-X

BIRMAN, S. – kol. *Kronika 20. Století. 1. vyd.*, Praha: Fortuna Print, 2000, 1568 s. ISBN 80-7321-039-8

DURMAN, K. *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964 - 1991*. Praha: Karolinum, 1998, 531 s. ISBN 80-7184-672-4

FIDLER, J., MAREŠ, P. *Dějiny NATO*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1997, 243 s. ISBN 80-7185-145-0

ORT, A. *Dějiny světové politiky*, Praha, 1993, 383 s. ISBN 80-7079-207-8

ROBERTS, G. *Stalinovy války: osvětové války ke studené válce (1939-1953)*. Praha: BB/art, 2008, 539 s. ISBN 978-80-7381-375-8

RYBECKÝ, V. *Rovnováha ano-převaha ne! K vojenskostrategickému poměru sil mezi SSSR a USA, Varšavskou smlouvou a NATO*. Praha: Svoboda, 1985, 170 s.

VACEK, M. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004, 203 s. ISBN 80-7190-554-2

VYKOUKAL, J. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*, Praha: Libri, 2000, 860 s. ISBN 80-85983-82-6

WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 284 s. ISBN 978-80-7380-177-9

Elektronické zdroje

A Decade of American Foreign Policy 1941-1949 Vandenberg Resolution

[online]. Dostupné z:

<http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad040.asp>. [cit. 2011-03-12].

army.cz [online]. Ministerstvo obrany České republiky. *Severoatlantická*

smlouva. Dostupné z: <[http://www.army.cz/nato/dokumenty/dulezite-](http://www.army.cz/nato/dokumenty/dulezite-dokumenty-2411/)

[dokumenty-2411/](http://www.army.cz/nato/dokumenty/dulezite-dokumenty-2411/)>. [cit. 2011-03-12].

BBC[online]. *2001: US launches air strikes against Taleban*. Dostupné z:

<http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/7/newsid_2519000/2519353.stm>. [cit. 2011-06-04].

BBC[online]. *Timeline: Finland*. Dostupné z:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1032683.stm>. [cit. 2011-03-12].

BLAKER, J., HAMILTON, A. *Assesing the NATO/Warsaw pact military*

balance. Dostupné z:

<<http://www.cbo.gov/ftpdocs/101xx/doc10146/77doc579.pdf>>. [cit. 2011-03-10].

BULLIT, W. How we won the war and lost the peace [online]. *LIFE*. říjen 1948, Dostupné z:

<<http://books.google.cz/books?id=1UEEAAAAMBAJ&pg=PA94&dq=I+just+have+a+hunch+that+Stalin+is+not+that+kind+of+a+man&cd=1#v=onepage&q=I%20just%20have%20a%20hunch%20that%20Stalin%20is%20not%20that%20kind%20of%20a%20man&f=false>>. [cit. 2011-03-11].

Congress of the United States [online]. *New technology for NATO:*

implementing Follow-On Forces Attack. dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=WI0GwArcxEIC&pg=PA57&lpg=PA57&dq=nato+warsaw+pact+armed+forces+comparison&source=bl&ots=AUSIZ06PZD&sig=K2ds_WIIT28pPaxq9n_5w15MXdM&hl=cs&ei=uDp5Ta_HLY7AswbhwtjqBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&sqi=2&ved=0CEsQ6AEwBQ#v=onepage&q&f=false>. [cit. 2011-03-12].

COCHRAN, T., NORRIS, R., BUKHARIN, O., *Making the Russian bomb from Stalin to Yeltsin*, dostupné na z:

<http://docs.nrdc.org/nuclear/files/nuc_01019501a_138.pdf>. [cit. 2011-03-13].

ČT24[online]. *OSN schválila zásah v Libyi, údery začnou za několik hodin*.

Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/svet/118480-osn-schvalila-zasah-v-libyi-udery-zacnou-za-nekolik-hodin/video/1/>>. [cit. 2011-05-22].

ČT24[online]. *V Ženevě pokračují rozhovory o jaderném odzbrojení mezi USA a Ruskem*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/svet/58971-v-zeneve-pokracuji-rozhovory-o-jadernem-odzbrojeni-mezi-usa-a-ruskem/>>. [cit. 2011-03-28].

ČT24[online]. *Varšavská smlouva*. Dostupné z: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/6823-varsavska-smlouva/>>. [cit. 2011-03-22].

dailymotion.com [online]. *Oskar Krejčí o návratu Francie do vojenských struktur NATO*. Dostupné z: <http://www.dailymotion.com/video/x8oizb_oskar-krejji-o-navratu-francie-do-v_news>. [cit. 2011-04-12].

DANNIELS, R. *Documentary history of Communism*. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=TygP8B5ViA8C&pg=PA137&lpg=PA137&dq=stalin+pre+election+speech&source=bl&ots=Z5alzHVUrZ&sig=2ulgxptmN428S7wC0vF5pSuNk4&hl=cs&ei=emuCTeWUE8PGswbyzcitAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCAQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false>. [cit. 2011-03-17].

DC 6/1. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

GALATÍK, V., KRÁSNÝ, A., ZETOCHA, K. *Vojenská strategie*. Dostupné z: <<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/bezpecnostni-temata/22-vojenska-strategie.pdf>>, [cit. 2011-03-15].

GARDNER, F. *Libya: Who is propping up Gaddafi?* Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12558066>>. [cit. 2011-05-22].

GEARSON, J., SCHALKE, K. *The Berlin Wall crisis: perspectives on Cold War alliances*. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0AkeE9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwf1hZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false>. [cit. 2011-04-12].

FS FINAL WORD. *At war in Libya..* Dostupné z: <http://mail.centrum.cz/download.php?msg_id=0000000076800027e3c0178dae4&idx=4&filename=FW110627.pdf>. [cit. 2011-06-27].

natoaktual.cz [online]. *ISAF*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.asp?y=na_zpravy/mise_isaf.htm>. [cit. 2011-06-04].

J. *Stalin's speech to voters in February 1946* [online]. Dostupné z: <<http://www.marx2mao.com/Stalin/SS46.html>>. [cit. 2011-03-15].

KAPLAN, F. *Ron and Mikhail's Excellent Adventure*. Dostupné z: <<http://www.slate.com/id/2102081/>>. [cit. 2011-04-20].

KRAMER, M. *Research Note: Document the early Soviet nuclear weapons program*. Dostupné z: <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACF1AE.pdf>>. [cit. 2011-03-13].

MC 3/1 [online]. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491119a.pdf>>. [cit. 2011-03-12].

MC 14/1 [online]. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

MC 14/1 [online]. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

MC 48 [online]. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a541122a.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

mzv.cz [online]. *Role NATO a ISAF v Afghánistánu*. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/nato.brussels/cz/aktualni_tema_afghanistan/role_nato_a_isaf_v_afghanistanu.html>. [cit. 2011-06-04].

NATO. *Příručka NATO*. Dostupné z: <<http://eu-nato-osn.snadno.eu/handbook.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

NSC 162/2 [online]. Dostupné z: <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

natoaktual.cz [online]. *KOSOVO FORCE*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.asp?y=na_zpravy/mise_kfor.htm>. [cit. 2011-05-22].

natoaktual.cz [online]. *Historie Severoatlantické smlouvy*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_historie.asp?y=na_summit/historienato.htm>. [cit. 2011-03-15].

nato.int [online]. *Enhancing security and extending stability through NATO enlargement*. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/enlargement/enlargement_eng.pdf>. [cit. 2011-06-03].

nato.int [online]. *Bucharest summit declaration*. Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm>. [cit. 2011-06-03].

- nato.int [online]. *Summit Guide*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/lisbon2010/summit-guide-eng.pdf>>. [cit. 2011-03-15].
- nato.int [online]. ISMAY, H. *NATO the first five years 1949-1954*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm>> [cit. 2011-03-12].
- NETOLICKÝ, P. *Vývoj společné zahraniční a bezpečnostní politiky - I. část [online]*. E-polis.cz, 10. květen 2005. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/evropska-unie/92-vyvoj-spolecne-zahranicni-a-bezpecnostni-politiky-i-cast.html>>. [cit. 2011-06-22].
- nato.int [online]. NORTH ATLANTIC COUNCIL. *Message from Turnberry*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900608b.htm>>. [cit. 2011-05-15].
- nato.int [online]. NORTH ATLANTIC COUNCIL. *London Declaration*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/basicxt/b900706a.htm>>. [cit. 2011-05-15].
- NATO[online]. *The Alliance's New Strategic Concept*. Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm>. [cit. 2011-05-15].
- natoaktual.cz [online]. *Partnerství pro mír*. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/na_summit.asp?y=na_summit/partnerstvipromir.htm>. [cit. 2011-05-15].
- nato.int [online]. *Partnership for Peace: Framework Document*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>>. [cit. 2011-05-15].
- PATERSON, T. *Presidential Foreign Policy, Public Opinion, and Congress: The Truman Years*. Dostupné z: <onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7709.1979.tb00298.x/pdf>. [cit. 2011-03-22].
- PEDLOW, G. *Nato strategy documents 1949-1969. 1997*. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>>, [cit. 2011-03-15].
- PAŽOUT, J. *Osmičky v dějinách českých zemí*. Praha: Národní archiv, 2008. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/vystavy/osmicky/pdf/osmicky_1968.pdf>. [cit. 2011-05-01].
- RIVLIN, A. *Assessing the NATO/WARSAW PACT military balance*. Dostupné z: <<http://www.cbo.gov/ftpdocs/101xx/doc10146/77doc579.pdf>>. [cit. 2011-03-24].

Ruské jaderné technologie. [online]. *Historie vědeckých výzkumů v oblasti jaderné fyziky v Rusku*. Dostupné z: <<http://www.rusnuclear.cz/vedecko-vyzkumny-potencial-je/historie-vedeckych-vyzkumu.html>>. [cit. 2011-02-14].

state.gov [online]. U.S.Department of State website. STRATEGIC ARMS LIMITATION TALKS (SALT I). Dostupné z: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt1.html>>. [cit. 2011-03-28].

state.gov [online]. U.S.Department of State website. TREATY BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS ON THE LIMITATION OF STRATEGIC OFFENSIVE ARMS. Dostupné z: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>>. [cit. 2011-03-28].

SADYKIEWICZ, M. *The Warsaw Pact Command Structure in Peace and War*. Santa Monica: The Rand, 1998. <<http://www.rand.org/pubs/reports/2007/R3558.pdf>>. [cit. 2011-03-15].

Truman's Doctrine [online]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp>. [cit. 2011-03-12].

THRALL, N., WILKINS, J. *Kennedy talked, Krushchev Triumphed*. The New York Times, 22. květen 2008. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=Q0sUkk85W7oC&pg=PA189&lpg=PA189&dq=kennedy+bercon&source=bl&ots=bu0AkE9JNh&sig=zJivQjfgxK2XDNUwF1hZfx0nOY0&hl=cs&ei=c9R_Tb3OK4exhAe71tGVBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=kennedy%20bercon&f=false>. [cit. 2011-04-12].

VINOCUR, J. *A Sarkozy spin as France rejoins NATO command* [online]. Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2008/06/30/world/europe/30iht-politicus.1.14095817.html>>. [cit. 2011-04-19].

Varšavská smlouva. [online]. Dostupné z: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:uCxUZfYwZywJ:smsjm.vse.cz/wpcontent/uploads/2008/10/sp29.pdf+Smlouva+o+p%C5%99%C3%A1telstv%C3%AD,+spolupr%C3%A1ci+a+vz%C3%A1jemn%C3%A9+pomoci+mezi+Alb%C3%A1nskou+lidovou+republikou,+Bulharskou+lidovou+republikou,+Ma%C4%8Farskou+lidovou+republikou,+N%C4%9Bmeckou+demokratickou+republikou,+Polskou+lidovou+republikou,+Rumunskou+lidovou+republikou,+Svazem+sov%C4%9Btsk%C3%BDch+socialistick%C3%BDch+republik+a+%C4%8Ceskoslovenskou+republikou&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESjZc19iPPryB76ytHVVHqhwY_5mWSvcV__Z99xpFflFeUCeTFZlqX0uLnRh6g7wCkpE14EUAEQGZZlgPdZYZwtruT1sTHzqf7MKwFLPSeS23tWR4DES5g36>

UMYNecai_UnVBrIEg&sig=AHIEtbQf6hLWrnDQncRaFtx5723Kd8GcrA>. [cit. 2011-03-22].

youtube.com [online]. *National Security: President Reagans Address on Defense and National Security 3/23/83*. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=ApTnYwh5KvE>>. [cit. 2011-05-28].

youtube.com [online]. *The Strategic Defense Initiative (SDI) - "Star Wars"*. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=B62n953nQ4o/>>. [cit. 2011-05-28].

Anotace

Jméno a příjmení:	Igor Novák
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph. D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	NATO a Varšavská smlouva
Název v angličtině:	NATO and the Warsaw Pact
Anotace práce:	Práce se zabývá charakteristikou vojensko-politických aliancí, NATO a Varšavské smlouvy, jejich cílů, struktur a působení.
Klíčová slova:	NATO, Varšavská smlouva, Studená válka, aliance, jaderná válka, atomová bomba, Sovětský svaz, USA
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the characteristic of two political-military alliances, NATO and the Warsaw pact, their aims, structures and activities.
Klíčová slova v angličtině:	NATO, the Warsaw pact, the Cold War, alliance, nuclear war, nuclear weapon, the Soviet Union, USA
Přílohy vázané v práci:	0 příloh
Rozsah práce	98 stran
Jazyk práce:	čeština